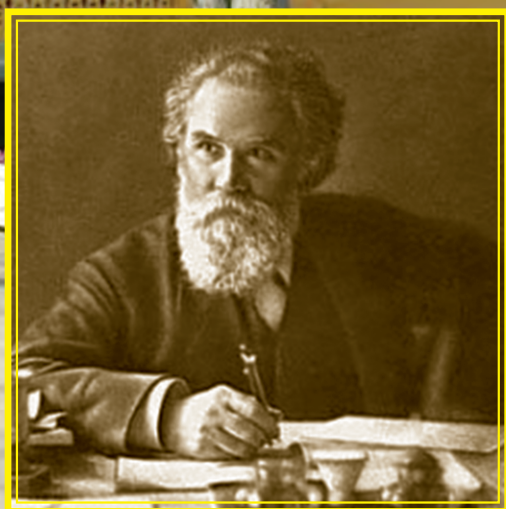

Микола КОСТЕНКО

Полтавець Короленко

Микола КОСТЕНКО

*Полтавець
Короленко*

Книга про борця

Полтава
Полтавський літератор
2016

Костенко М.В. Полтавець Короленко: Книга про борця. – Полтава: Полтавський літератор, 2016, 106 с.

ISBN 978-966-192-045-2

Тривожний час нашої новітньої історії настійно повертає нас обличчям до звияжного образу Володимира Галактіоновича Короленка – натхненно-полум'яні душевні поривання якого мудро обрамлюють звиягу наймолодших поколінь у лиху годину нових тяжких випробувань для нашого сповільненого в життєвому леті народу.

Життєвий подвиг, непохитна громадянська позиція великого гуманіста, видатного письменника й публіциста, захисника гнаних і знедолених нині пасує особливо доцільно і вчасно. Дбаймо про це.

Книга видана на замовлення Департаменту інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Полтавської облдержадміністрації за планом випуску соціально значущих видань.

«ІДУ ДО ПРИНИЖЕНИХ, ІДУ ДО ОБРАЖЕНИХ»

Полтава... У минулому столітті
Це сталося в письменницькій житті:
З дружиною і дочками, ще дітьми,
Долаючи вагання непрості,
Обрав він закут у Малоросії,
Щоб труднощі життєві уляглись,
Та й твори із духовного насіння
Зростали щоб вагомо, як колись.
Щодо здоров'я лікарів поради:
«Полтава — це ж не північ, це степи,
Де сонце припікає так доладно,
Що і в кістках, і в серці не скрипить.
І дітям, і дружині легше буде
Упоратись з недугами тоді.
І там лікують добре мудрі люди.
Та ви такі ж ще браві, молоді!»
Така собі провінція картинна:
Меморіали з іменем Петра,
Сади, гаї... І пісня солов'їна.
Пора в дорогу, майстре, вже пора!

Дружина задоволена. І діти,
Дві гімназистки, наче тут жили.
Пристойні ціни... Втім, що говорити —

Хіба умови кращі в них були?
«Поки що на чужій пожить квартирі,
А там, дасть Бог, прикупите і дім.
Край тихий, люд живе у мирі.
Пишіть, творіть на радість нам усім!
Працює пошта. Знайдуться й кур'єри,
Надійно Ваші твори довезуть...»
Не знав він, що в житті почнеться ера,
Яку його іменням і назвуть.
Те потім, потім... З побутом поки що
Потрібно по-домашньому владнать
І роздивитись, де аптека ближче,
Де тут паперу, олівців дістать,
І до редакцій спершу на гостину,
Можливо, щось і візьмуть бойове,
Бо до зіркового ока все, вістимо,
Незнане найважливіше пливе...
Місцевий пристав —
З себе весь люб'язність:
Аякже, Короленка він читав!
«У Вас так гарно про сибірських в'язнів.
А про дерєвню — скучно. Прогортав...»
Місцевий чин із земської управи,
Аптекарь, лікар: «Назавжди до нас?
Полюбить хто — той не втіка з Полтави».
Архієрей поважно: «В добрий час.
Заходьте, поговоримо про Боже.
У Ваших книгах мир і ліпота».
Газетярі: «Пишіть, несіть, поможем!
Вам — першу шпальту з чистого листа!»

Ім'я... Його ім'я відоме
Розносить преса по усіх кутках.
Пани скидають шляпи, а сіроми
Вклоняються, зустрівши на стежках.
Це ж скільки йому випало негоди,
Сльоти і непереливок дрібних,
Щоб врешті цю спивати пишну вроду
Південних піль — блаженство тишини...
Це літописний край жовто-блакитний.
Це малиновий прокозацький край,
Де імена гетьманів яро квітнуть,
Та... тхне кріпацтвом, як старий сарай.
Проходиш чи до земства, до базару,
До гімназійних гострих загорож —
Повсюди люд барвистий, як стожари,
Як чиста путь, де збулися вельмож.
Сентиментальна призма без Росії...
Та, клята ж, ось — і пристав, і тюрма,
І від судів затюкані розсильні,
І шани до простих людей — нема.
Яка там шана... Ті ж пани, лівреї,
Ті ж самі взапліч, в шию штурхани...
Сільські борулі. А копни — лакеї
В передпокої затхлім сатани.
Контраст. Народ тутешній — не чалдони.
Тут селянин землі вклоняється звик.
Чинovníк — ще лихих часів погонич,
Та сіль цих чорноземів — все ж мухик!
І першого знайомства з ним доволі,
Щоб виснувати думку непросту:
Для нього найдорожче те, що в полі.

Він нивки запах чує за версту.
Глибинний, корінний народ, надійний.
Із голоду Росія не помре,
Якщо, звичайно, не завадять війни —
Страховище імперії старе.
Щось хмарно дуже знов на горизонті —
Сусіди хочуть рвати на шматки.
Відчутно це і тут, на мирнім фронті, —
Газетні знову клекотять рядки...
У дев'ятнадцятому столітті, в дев'яностих,
Як недорід в Росії лютував,
Царизм сільських ротів поменшив просто —
Всіх мужиків молодших забривав.
І зараз так. Хоч Україна — з хлібом.
Базари від зорі і до зорі.
Так, з переїздом пощастило ніби...
Біда от — грязь та рідко ліхтарі.
Грязюки чорноземної — по вуха.
Взуття знов не настаєшся сім'ї.
Зате вночі — коли все тихо й глухо, —
Як він латає — чують лиш свої...
З часів заслання виробилась звичка
Не покладатись на чуже дбання.
Тож він, міський,
З селом ладнав ту змичку,
Яка тепер від бід обороня.

Ремісники підносяться в ремеслах,
У кожного талант в руках горить,
Й коли письменник забріда кремезний —

«Прощупать» гостя налітають вмиць.
Чого лишень у гурті не почуєш:
Про податі і грабіжницький кредит,
Про те, як дух борні царизм корчує —
Та на майовки треба всім ходять...
Чимало подивований, письменник
Примітив рису, навіть не одну:
Приваблює місцевих не імення —
Завжди людина гнана в дивину.
Де той Сибір,
Де той поволзький Глазов,
Якутська Амга — то ж таки крайсвіт! —
А розпізнали гнаного відразу,
Немов тавро залишив царський гніт.
По суті саме так тоді і сталося:
Вже перші надруковані статті
Всім довели, що побороть відсталість
І царський гніт — то ціль його в житті.
Прискіпливий, в деталі кожній точний,
Не вірячи на слово будь-кому,
Був Короленко у статтях мов зодчий —
Лиш вивіреність довіряв письму.
«Він справедливий», — гомін у Полтаві.
«За правду б'ється», — гомін на селі.
«Ні, він не кличе маси до повстання.
Він твердить, що руйнують — люди злі».
Мугир полтавський, в слові обережний,
Віднікується часто з гуморком,
І вірить лиш землі своїй безмежно,
А правді — як навпомацки: мовчком.
Мовчок селян — сухий гримучий порох.
Спитаєш, чом — так смалять цигарки,

Що задихнувся б і заклятий ворог.
В диму ховають мудрість мужики.
Розсудливість ніколи не втрачає
Полтавський чорноземний селянин,
А Короленка слухає й вивчає,
За гурт чи піде проти влади він?
«Землі! землі!» — на языках, на думці
Чи чути щось від батюшки-царя?
Тут всяк поміщик жабою роздувся
І з совістю грабунок не звіря.
«Ви — чоловік учений і відомий,
Пройшли оно етапи і тюрму,
І знаєте, почім бідняцька доля...
Чи вірить нам цареві самому?»
Ну що на те обділеному скажеш?
Тому, хто звідав вже і канчуків?
«Чиновник любить, коли ти підмажеш.
А не підмажеш — зле з усіх боків...
Цар — і поміщик, і чиновник разом.
Найбільш йому біднота допіка,
Бо від Карпат до самого Кавказу
Йде слава досі про Кармелюка».
Послухають — і зиркнуть з-під острішків.
Воно то так... негарно все воно.
Самодержавство натягнуло віжки,
Аж коні харапудяться давно...
А як же без царя? І що то буде?
Одвічно цар керманив на Русі.
Одіб'ються від стада темні люди.
А є погонич — їдемо усі!
Талант місцевий — до землі, до справи,
Яка віками у дідах жила,

А що мужик упертий і лукавий —
На те жандармська із судом мітла.
Жандарм, до речі, добрий з українця.
Служака безвідмовний хоч куди.
А де зухвалість в мужика по вінця —
Жандарм отой і служить для вузди...

Нослухають — і знову за цигарку.
І щось своє прикинуть на умі,
Чи, за царя вступившись, вчинять сварку.
Біда... В громаді ж — не сліпі-німі!
Чекають від сердешного бомагу,
Щоб землю від поміщика й попа
Їм передав, бо цар давав присягу,
Корону взявши, що притихне пан,
Що із землею буде полюбовно,
Якщо заплатить за наділ мужик,
А значить — і тихенько, і безкровно,
А ні — на Божий не надійся лик...
«Ось бачите, яка царева правда,
Яка присяга... гріш тому ціна.
Заявить ледь мужик законне право —
І проти нього військо, суд, тюрма. Війна.
Цю сліпоту пора з корінням рвати.
Здоровий глузд до істини веде.
Пора самим і очі розкривати,
І спуску не давать катам ніде.
Пора до плуга — тобто до освіти,
Бо справедливість — непросте знання,
І годі мовчки каменем сидіти.
Слід землю й волю здобувать щодня.

Щодня нести знання у кожну хату:
«Земля і воля! Воля і земля!»
І коли буде вас таких багато —
Вже не зупинить куля чи петля.
Щоб зруйнують в'язницю поступово
Імперську твердолобу, кам'яну,
Щоб цар дотримав сам, нарешті, слова
Й не розпочав проти селян війну.
Іще й гроза над усіма нависла —
На Сході вже японець рветься в бій.
А воювати жебракам — без смислу.
Росія голий зад покаже свій.
Імперія не має вірних друзів,
Лжедрузі он за горло обома...
Допоки весь народ живе в напрузі,
Нас мілітарна не зляка чума.
Поміщик не буває патріотом,
Купець в капшук ховає благодать,
А здатна лише з рекрутів піхота
За віру і царя життя віддати.
Отак народ наш справіків привчили.
Тому в кислотах бродим, як вино...
Народ у власну має вірить силу.
У розум — так надійніше воно.
У нас казок про царський гнів багато,
Але життя — не казка, хто не зна?
Ніколи в домі не буває свята,
Коли йде між сусідами війна.
Про це книжки сьогодні гарні пишуть,
До вас привозять обережно теж.
Книжки ті — не про користь з паном зближень,
А як роздмухать тисячі пожеж.

Про Леніна ви чули? Він за бучу.
Більшовики рушають на село,
Щоб всіх панів турнуть скоріше з кручі
І щоб підпанків підлих не було.
Я бачив прокламації недавно,
Не дуже грамотні, та запальні,
І запитання щодо змісту справник
Вже задавав неввічливо мені...
Мовляв, це я привіз оте на села,
Бо на мені в'язничне ще тавро...
Життя й мене чекає невеселе.
А нам боротись разом за добро...»

Постукатись, навчить, переконати,
Щоб селянин піднявся у собі, —
Заради цього не лякають грати,
Є вищий смисл у довгій боротьбі.
Є впевненість, чому так варто жити.
Для дочок приклад — честь понад усе.
А бути чи не бути знаменитим —
Пусту гординю вітром пронесе...

Сучаснику! Не позіхай, читавши.
Не відкладай цю книгу про борця.
Коди є ціль в житті твоєму — завше
Притягують палаючі серця.
Не випадково Прометей закутий
Живий вогонь людині дарував.
Не випадково Данко не забутий —
Народ свій темний серцем рятував.

Летять роки, проносяться століття,
Спадає гомін, наче водоспад,
А в подвигах живе багатоквіття
Сердець гарячих — вище всіх принад.
Горить над віком серце Короленка —
Велике й мудре, в славі осяйне,
І покоління, віриться, й далекі —
Ні жодне це ім'я не промине.
Можливо, його повісті художні
Прив'ялить цей такий непевний вік,
Але добро, що в них, — непереможне
Для тих, хто мудрість поважати звик.
Він — наш, безкомпромісно чесний,
Твердий в своїй могутній правоті,
І, як пророк нескорений Шевченко, —
Проклав для нас незвідані путі.
Одна із них — не жити самоціллю,
Не скніти серцем і втікати бід,
А діяти — щоб спина вкрилась сіллю,
Коли пробити треба власний слід.
Так, важко це, але до нас когорти
На мури і фортеці вражі йшли,
І, як незламні Залізник чи Гонта,
Не думали про біль чи тінь хули.
Вони ішли з серцями на долоні,
І падали, й підводилися знов,
Зневаживши і нетрі, і погоні,
Бо їх вела негаснуча любов.
Так, важко це — і правди ніде діти.
Вони були вразливі, як і ми,
Та йшли і йшли, добром сердець зігріті,
Щоб залишитись в пам'яті людьми.

В Полтаві робітництва небагато.
Робітні переважно з мужиків.
Ремісників чимало і солдатів.
«Філософи» — ото з ремісників.
Розважливі, освічені, поважні,
Скидаючись в розмовах на попів,
На вправи Короленкові бомажні:
«Ви щось свіженьке знову наскрипів?
Ви добре наше стали примічати.
І царську милість, бач, не проминув.
Не по в'язниці стали тут скучати?
Чи щоб жандарм непрохано турнув?»
Розмову заведуть всіяко-різно,
На жарти потім балачки зведуть,
Бо розуміють: гість тут не завізний,
Він сам прибув, на їхню ставши путь.
Звичайно, сам міг обійтися жартом
І не вникати в біди бідноти,
Та публіцист — по суті збройна варта,
Якій належить совість берегти —
Велику совість цілого народу,
Велику честь усіх і зокрема,
Бо хто не відшукав у річці броду,
У того переправи в суть нема.
Тяжке ярмо... труди відповідальні.
І так гіркотно... вибрав сам давно.
В його житті усі путі — повчальні,
Розкинулись смугастим полотном.
На карб не вперше Короленку підє
Бунтарський запал багатьох статей,

Жандарми й не ходитимуть по сліду —
В рядках отих відкритість всіх ідей.
Не збив його із панталіку Ленін,
Плеханов лише боком зачепив,
За звичкою боявся за «зелене» —
Те плем'я, що Бакунін окропив,
Що Маркс уми причавив «Капіталом»,
І бунтував якийсь там Аксельрод, —
За юних, щоб по тюрмах не пропали.
За вік студентський. За п'яний народ.
З літ інститутських знав про підлість влади.
Із доньками частенько говорив,
Що висловитись можна без надсади,
Бо крик у слові — то безсильних зрив.
І пишучи, ти промовляй до себе,
Спочатку переконуй в тім себе,
А як когось переконати треба —
Переконайся, в який бік гребе...
Не люблять люди, коли їх повчають
Чи вимагають подвигу від них, —
Хто це забув, ті читача втрачають,
Хоч би й «орали» всмак без вихідних.
Не пункт — до царя і досі шана,
Мольби до влади — то не просто страх:
Після повстань навколішках Варшава,
Притих Кавказ на льодяних вітрах,
Під скіпетром Фінляндія і Вільно,
Далекий Схід ясачить під орлом,
Малоросія — царська богадільня,
Петровським ще намахана крилом.
Чавунний ще самодержавний чобіт —
Хто силу цю осилить зокрема?

Тож Слово і взяло на себе клопіт
Чавун кришити силою ума.
Народ смертельно втомлений кріпацтвом,
Безправ'ям і наругою верхів,
І невикоріненим лютим панством —
У ненажерстві віковим лихим.
Банкіри, лихварі, капіталісти,
Чужі грошові золоті мішки
З народних пліч самі не хочуть злізти —
Пора навчить їх драпать навтьоки!
Отож і панікують пси казенні,
Кокарди й бляхи, судді і пани,
Які нізащо не бажають землю
Віддати рукам селянським без війни.
Не тільки землю — вже народ наміривсь
І фабрики, й заводи перебрать
У трудівничу, справедливу віру:
Цар той, хто царство здатен будувать.

Збагнути психологію народу
Тут, в Україні, Короленко зміг,
Ступивши в буйну каламутну воду, —
В бунтарський дух одномістян своїх,
По цих ось хуторянських закапелках,
В майстернях робітничих і цехах,
Де непокори дух кувався вперто,
Долаючи підшкірний давній страх —
Тисячолітній страх феодалізму,
Кріпацтва найлютішого, покар, —
Науку осягнувши не завізну —

Чого навчив самодержавний цар.
Людина має в своїм серці крила,
Кайдани з нього зняти чимскоріш —
І забуває справжня вільна сила,
І буде європейської не згірш.
Царизму наче розум перемкнуло —
Аби на горах золота сидіть.
Гуде вже преса невгамовним гулом:
Повітря дайте, відчиняйте кліть!
Не чують. Тільки правило каральне.
Зубодробильна практика — і все.
А гул росте: режим цей аморальний
Народ — дивіться! — вихором знесе!
Оцей розлам у масах тектонічний
Все дужче Короленко відчував,
І, хоч до гніву спалахів був звичний,
Наразі смерть царизму віщував.
Як спадкоємець Герцена в Росії,
Щоб «Колокола» чувсь невгавний дзвін
Вагомим словом вимагав посильне:
Закону, волі, Думи, перемін!
Законність, воля — це було найперше
З основ життя в імперії царів,
Бо цар Микола всіх батьків довершив —
Будову деспотії «перегрів»:
Загублено морську військову силу,
Шаліють кредитори — борг жени,
В Сибіру на золотоносні жили
Націлились японські сьогуні,
Німеччині — заводи, хліб і надра,
Французам — Крим, Одесу і порти,
Англіїцям — Північ, Балтику в осаду...

Півкулі за собою зберегти!
Америці... То сила вулканічна.
Аляску ухопила за гроші.
З чого Європа наживалась звично
Й Америка? З подвійних баришів!

Був Короленко у заморських штатах.
На торгівельній виставці якраз
Він зрозумів: багаті на багатім,
А страйками росте робітний клас.
Америка реформ куценських хоче,
А поділитись з бідним не спішить.
Кредит дає. Сліпить реклама очі.
Червоношкірих нищить —
Їй лиш жить.
Лінчує негрів. Флот новий будує.
Підбила Кубу, Мексику кона.
Все Англію стареньку критикує —
Мовляв, не править світом вже вона.
Шляхом експансій ходить і Росія,
Але кайдани — то царизм її,
І для Балкан вона вже не месія,
Азійські теж не горнутья краї.
За Дарданели, до Близького Сходу
Рвонулась яро «русская душа»,
Щоб підім'ять тамташні ще народи,
Та й Індію «братерством» спокушать...
Для замаху — не вистача обіймів
І не дримають давні вороги,
Але царизму — хоч останнє вийми,
Хоч ляж покійно до його ноги...

Нам варто шлях шукань відслідкувати
У стилі Короленкових думок,
Й за істину через століття брати
Його вагань запечений комок.
Боявся фальші, висновків приблизних,
Незнання суті найпростіших дій,
Слів полум'яних про сакрал вітчизни,
Й того, хто є дбайливець чи крадій.
Боявся скороспілості в науках,
Патріотизму в оболонці фраз...
Він твори всі виношував у муках
І викидав написане не раз.
Цієї школи нам не вистачає.
Сьогодні журналісти — дзвонарі,
А дзвін -
Не зовсім те, що є повчальним,
Коли завдання — бамкати вгорі.
А все життя — внизу, де комашини
Будують спільно велетенський дім,
Куди ходити мусила б людина
Навчатися співіснуванню в нім.
Того щодня шукати діалогу,
Який відчути дозволя плече,
І не вклонятися нещиро Богу,
Коли життя згинає і пече, —
До дії братись, нищити насилля,
До совісті звертатися в біді,
І пити те з народом спільне зілля,
Відвар якого — в зрідненім труді.

Щого немає.
Хто читає нині
Той Короленка невгамовний біль
І, всупереч буржуйській знов гордині,
Його думок гірку смакує сіль?
Кому болить, що діти підземелля —
Така ж і нині, як тоді, біда?
Що злидні мають прикрі паралелі
І кров в ціні тій самій, що й вода?
Що явищем буденним стало вбивство
Не лиш на фронті чи у ДТП?
Той самий підкуп і те ж саме здирство
А судочинство, як було, сліпе.
Чиновник наш змінився дуже мало,
Він хабарі як при цареві брав,
Так і бере, — щоправда, вже не салом,
А доларами за підробку справ.
Знайти чимало паралелей можна,
Ще й містику як доказ доточить,
Бо в справі про Мултан сторінка кожна
І досі про жахи обмов кричить.
У справі Бейліса таки насправді темно,
Хто ж хлопчика й за що тоді убив,
Коли і Короленко даремно
Свій захист, як на фронті зла, робив.
Ще скільки ми могли б повчитись жити
Й боротись за життя простих людей,
Який би том у нього не розкрити —
Шлях пізнавать відвернення смертей!
Там Кишинів, там Кременчук, там Київ.
Там захист тих, хто не злякався панів

В маєтках під Полтавою, де вияв
 По-справжньому революційних днів.
 Смушеву шапку й бороду з морозу,
 Пристукування юхтових чобіт
 Селяни знали — з Короленком грози
 Бунтів пройшовши в хуторах тих літ.
 Суди і слідства, безмір тяганини...
 «Ви захисник наш, Ви душею наш!».
 Була епоха нищення людини.
 Так розкривався в повістях типаж.
 Здається, він захопив найглибші типи,
 Найтяжчі болі, зернятка дрібні,
 Щоб ми дочули й ті сирітські схлипи,
 Й побачили каганчик у вікні,
 Худеньку матір у старій намітці,
 Дрібних дітей, в яких наук нема,
 І варнака, везли якого в клітці,
 І те, яка кривава тут зима...

Ні, все те переказувать не треба.
 Сучаснику, ти мовчки том візьми
 І сам постій під Короленка небом,
 Вдихни озон щасливими грудьми.
 Ніщо так не хвилює чуле серце,
 Як стати знов сучасником творця,
 Душа якого знову стрепенеться
 Й покаже міць думок з-під олівця...
 Сказав ще Пушкін якимось, що немає
 Заняття цікавішого, ніж те,
 Коли людина думки хід сотає

Мужів великих — з нею і росте...
 Цю фразу варто добре пам'ятати,
 Бо тут і психологія проста:
 Митець глибокий вміє чарувати,
 А чарування — творчості мета.
 Тож знову повернімось на початок,
 Де Короленко хутори вивчав
 І де в судові справи знов втручався,
 Коли людину позбавляли прав,
 Принижували і ламали волю,
 І розтирали в'яв на перегній,
 І де в умах вгніздилася недоля,
 Мов нивку нищив лютий суховій.
 Де у в'язниці чорній сліпли очі
 І в селянина, і в робітника,
 А прокурор торочив і торочив
 Про винятки з безвиння бідняка...
 Епоха наче справді скаженіла,
 І в снах крильми скрипіли вітряки...
 У Короленків цілу ніч світилось.
 Не спалося письменнику таки.
 Не спалося й дружині Євдокії,
 І доньки виглядали з-за дверей:
 Це ж чоловік і батько їхній сміє
 Вступатися безстрашно за людей.
 Сміливе в нього, неспокійне серце,
 Від чого часто ние і болить,
 Й по-доброму на батька хоч розсердься —
 Він не припинить справи ні на мить.
 «Так треба», — знову за столом робочим.
 «Не легше людям», — знову у похід...
 То серце Прометея в нім клекоче,
 То серце Данко прокладає слід.

«ЧЕРВОНІЙ ПІВЕНЬ»

Червоний півень» дальні села
Щоночі жарко б'є крилом,
І межі кров — страшна веселка —
Фарбує між добром і злом.
Звідтіль чумні приходять люди,
Скупі на слово і тютюн,
І важко мовлять: «Як же буде?»
З нагайкою чечен-дикун,
А ще солдати з шомполами,
На лаву тягнуть — і січуть...
Тепер — хто зглянеться над нами?
Куди оця кривава путь?
Ви чоловік відомий, звісно,
Вас поважають судді й пан,
А ми... а в нас у мислях тісно,
Давно якийсь тяжкий туман...
Ваш голос нам тепер потрібен.
Як Ви втокмачите панам,
То ми залишимося з хлібом.
І хоч би трохи волі нам...»

Вслухався, вдумувався сумно
В душевний стогін мужиків,
Бо знав: поспішно, нерозумно...
Лють — проти шомполів, штиків?
Маєток, звісно, дограбують,
А решту сплять, як велось...
І до Сибіру помандрують.

Чи й вернеться із них хоч хтось?
Таки важку смертельну владу
Над ними має ця земля...
Тут не сприймаються заглади,
Хоч віддавай капшук в рублях,
Ні пана з ляку обіцянки,
Ні спішні лестощі попа...
Обридли міністерські жданки:
Мужик — чи пан, чи весь пропав...

І думка вже нова блискуча:
Трибуну треба, щоб кричать!
Щоб душу рядувать рядучу.
Щоб серця вирізьбить печать,
І на паперах тих казенних,
Де всім пропишуть свій наділ,
Щоб цар засвідчив достеменно
На землю право темних сіл!
О ні, в селі — ідеалісти...
Благії наміри без меж.
А б'є чечен — аж сором сісти...
І б'є жандарм. І судді теж.
Вже штраф — не штраф: ярмо воляче.
Наказ жорстокий: все вернуть!
Мужик заплакав? Хай поплаче,
Коли сибірську бачить путь!
Що грабував — верни фільварку.
Вклонися панові ізнов,
Бо бачиш сам: карають шпарко.
Смакуй, палію, піт і кров...

...**У**о ранку думи, думи, думи...
Проїхав селами — жахи!
Ховають усміх товстосуми:
За що ця кара? За гріхи.
Гріх пана-дуку грабувати.
Палити клуні — тяжкий гріх.
Втаїв копійку не для сплати —
Скуштуй просолений батіг...
Так насміхається недоля.
Ось-ось кріпацтво гряне знов.
І вріжуть в голови всім поля,
І марна кров — мужича кров.
Отак повсюдно у Росії:
Мужик ледь голову підняв —
І знов вериги непосильні,
Бо влада душить, мов удав.
На все — репресії й окупи.
На бунт — і кулі, і штики.
І як знайти вагоме слово,
Щоб пропекло царям кістки?

У Короленка знов безсоння:
Вал бунтівничий нароста,
Жене інтелігентів совість
У села давня та ж мета:
Будити ум, пропагувати
Стару народницьку журу —
Дать мужикові не палати,
А землю, щоб не тер кору
Пори зимової до жита,

Не лободу до глевтяка,
Щоб діти не тягли з корита
Зігнулу потерть буряка...

...**Я**кі тяжкі ви, грізні думи...
І над всіма встає одна:
Над світом панства й товстосумів
Хай гряне праведна війна!
Утім, не так... Нехай — народна,
Але без крові, без смертей.
Щоб ця народна — благородна
Війна умів, війна ідей.
Культурник — ось селу підмога.
Наука, вчений, агроном.
Не піп до бідного порогу —
Купець із крамом за зерном.
Сталевий плуг і молотарку.
Жниварку. Коней і волів.
Сім'я в роботі — небу жарко,
Як Бог-Отець те й повелів.
Ну от, згадав про волю Бога...
Моральний той імператив —
Ніяка, звісно, не підмога,
А все ж як провідний мотив,
Чи шків, чи пас, чи привод серця,
Чи як динама до свічі:
І гріє, й світить, і не рветься,
Й не смій валятись на печі,
Коли в житті на правду туго,
А кривда барствує собі,
І пада селянин за плугом,
Знемігшись в лютій боротьбі.

Не зрозуміти, не обняти
Глибин цієї борозни,
Якщо не зайдеш в бідну хату,
Де для сім'ї — лиш дві стіни,
І разом — стійло і повітка,
Корито, купочка дрівець,
Для всіх — одна старенька свитка,
І квас — кислючий сирівець...
А пригостять — аж сльози бризнуть:
Останній подадуть шматок.
Не просять діти гріш, не виснуть,
Заб'ються купкою в куток
І звідти гостя розглядають —
Його ошатну бороду,
Смушеву шапку... Діти знають:
Пани приходять на біду,
А цей дідусь не злий, привітний,
Із батьком бесіду веде,
І матір поважа помітно,
У руку гроші їй кладе,
Про щось умова наостанку —
Аж батько плечі розправля,
А мати хреститься на ганку
І плаче: буде в нас земля...
Ох, Україно, Україно...
Твої і думи, і жалі
Не пережити до загину,
До горбика на цій землі...
В Амзі не випадало думать,
І в Нижнім Новгороді теж,
Що ти — стара країна суму,

Що космос твій — печаль без меж.
Гучна козацька ойкумено,
Свята арійщино в пітьмі,
Одне відоме достеменно:
Вкраїнці звільняться самі.
«В них затаїлась темна сила,
Але я бачу: правда дня
З пітьми виносить неугасиму
Свічу. Виносить вся рідня,
Всі злидарі, уся голота,
В якої вибору нема:
Або все зло перемолоти,
Або поглине знов пітьма.
А всі урядники, жандарми,
Всі судді, вся чиновна рать —
Чимдалі трусяться не дарма:
Їм чи втікати, чи вмирати...»

І все ловив себе на думці,
Як воно сталося в житті:
Дворяни... ні, не недоумці.
Дворяни — люди непрості.
Царі батіг їм дарували,
Всі привілеї, блага всі,
Щоби ні в чім відмов не мали,
Щоб раб платив за хліб і сіль
Із ласки панської щоднини,
Подушне і подимне теж,
Бо раб-кріпак — то не людина.
Не віддаси — в хліву помреш.
Яка слабким дісталась мука

Впродовж, вважай, тисячоліть..
І досі марно воля стука
В грудну дворянську хижу кліть:
Дай волю меншому, дай землю,
Бо без цієї ось землі
Мужик і темним, і туземним
Граком довбеться у ріллі!
Не чують... Бариші солодкі
Їм душу гріють надурняк.
А мужика за бунт — в колодки.
І до морозів — сибіряк.
Були й серед дворян — дворяни,
Хто не позбувся співчуття,
І їх за мужиком — в кайдани,
В Сибір без права вороття.
Це лібералів не спинило,
Пішли в народники гурти,
Царів вже бомбами зустріли,
Хоч при дворі — страшні хорти.
Метали бойові снаряди
Під ті карети на ходу.
Царі звірили: «Вешать надо!»
Побили парость молоду.
Та рух сердець спинить не в змозі,
Росло підпілля із дворян.
Ось вік двадцятий на порозі,
А пан росте — немов бур'ян...
Замки тюремні і ворота
Вже на околицях нові.
У ката є щодень робота,
А парость — воля в голові.
Землі і волі, волі, волі!

Волають душі. Цар не спить.
Та як була — все та ж недоля,
Цар маніфестом ще кріпить.

Він, Короленко, син дворянський.
Але колись, ще з юних літ,
Навік відкинув гонор панський
І втілив міцно в заповіт:
Людина родиться як вільна,
Нема на дітях ні знаку,
Що дворянин — то є давитьня
Істот слабіших на віку.
Тебе твій гонор-жаба душить,
А ти потроху пригальмує,
Доволі бить тобі баклуші,
Із чужих статків вітродуй!
Ти ще жандармом бути можеш,
Столоначальником де-де,
Та зріс буржуї — і ти не гожий,
Буржуї в поддівке — скрізь гряде.
І суд купує, і заводи,
І залізницю — он свисток...
Буржуї — це влада, а не мода.
Все перекупить, дай лиш строк.
Він землю нині загібає,
Земельний банк у нього є.
В лихварстві спину вже не знає.
Жандарм буржуя не поб'є.
А кого бити? Селянина.
Вола терпіння — мужика.
Продублена у нього спина —

В жандарма не тремтить рука.
Хтось має чесно заступитись
За хлібороба, за село,
Уперто й послідовно битись,
Хоч як би тяжко не було...

Ах, Україно, Україно,
Тараса Бульби владний крок,
Планида в тебе лиш єдина:
Не знехтуй той старий урок,
Коли Хмельницький і Мазепа,
І Орлик — праведна душа —
Вдихнули болю серед степу,
А мали — волі одкоша...
Завжди не вистачало сили
Довести битву до кінця,
Щоб воля врешті зголосилась,
Не згинула на манівцях.
Завжди хиталася старшина,
Просила панства і чинів,
Свого ж сліпого селянина
Гнобила так, що скаженів,
Безтямно ніс голодні муки,
Дітей у найми продавав,
І часто з п'яної розпуки
В сім'ї своїй бешкетував...
Оці калитки, ці борулі,
Цей виплід хутора в степу —
Як ті соми ставок снулі,
А спробуй вирватися з пут,
Що ними сплетені дбайливо
Для селянина й батрака, —

І не порвеш отак хапливо,
Як робить шал бунтівника.
Тут тиснуть боргові кайдани,
Тут пута з позики зерна,
Тому мужик не кожен стане
На пана ставити рожна.
Коли вже допече до краю,
До самовбивчої межі —
Всяк вила з відчаю хапає
І точить праведні ножі...
Панам страшна мужича воля,
Той рейвах вил, сокир, ножів,
Той вихор, що змітає з поля
П'явок дворянських і вужів,
Гадюк плямистих і удавів
В людській подобі... Бо ось є
Селяни на підсудній лаві,
Хто не зганьбив ім'я своє,
Хто тут ламав тюремні стіни,
Ішов на кулі і штики,
У тім не бачачи провини,
Лиш долі виняток гіркий...

А як подумати неспішно, —
Сам звик без поспіху в тюрмі,
Є вихід із кута утішний,
Є промінь в цій глухій пітьмі:
Селянство — це стара громада,
Це спільна праця, гуртова,
Артіль — таки своя засада,
Для бідних виручка жива.
В Європі, в Азії артілі,

Гурти там правлять діла суть,
Поточні справи і дозрілі
В собі артільний плід несуть.
Підняти кооперативи,
Машинний запровадить лад, —
І селянин зросте на диво,
Вперед щоб бачить — не назад...
Звичайно, буде все непросто,
Але ж злиденність напирала,
І голод, як ота короста,
І від кокард не жди добра.
Хабарники сидять в конторах,
Удавить суд і без вини,
А гнів селянський — той же порох,
Уже готовий до війни...
Так, тут потрібна воля міста,
Щоб індустрія шлях знайшла,
І щоб купець, в торгах речистий,
За крам мав вигоду з села.
Скоріше це робить, скоріше!
Кооператор — гін, хода!
Сатрапи випадуть із ніші,
Бо випаде із рук вузда.
Трошити лад, валити мури,
Змітатъ кокарди і чини, —
Для цього вал народних збурень,
Громи селянської війни...

...**Я**к мало випадає часу
Побути просто в тишині,
Щоб осушить тривоги чашу
Без осаду на самім дні...

Він, Короленко, не юриста,
А патріота — так речуть.
Селяни вірять: совість чиста,
А значить, вірно бачить путь.
Якбиж-то знали добрі люди,
Ці мовчкваті мужики,
Як часто болем тисне груди...
Цей хліб борні — такий гіркий...
Ростуть у нього милі дочки,
Дружина — справжній тил борця,
А він — ніде не ставить точки,
За правду б'ється до кінця.
В судах борня й поза судами,
Євреям захист у містах,
Цензури шал — в журналі плями,
Закреслень ґрати на листах;
Ці клопоти, оці ходіння
По кабінетах і столах —
Пекельний гарт, важке терпіння,
А не ходити — справам крах...
Здавалось, та смутна епоха,
Час Короленківських трудів,
Дадуть подихати хоч трохи
Отим, хто вийшов із судів
Нескорений і без побоїв,
Гартований без нар і ґрат,
Хто стан прихильників потроїв
Й не піде злякано назад,
Бо революція вогнями
Досвітніми гамує ніч...
Не «вогники» над берегами,
А помста за ярмо сторіч, —
Ось що насправді назріває,

Що палить совість, честь здійма,
Чому упину вже немає,
Та й берегів, кажись, нема...
Душа не хоче вірить силі.
На силу сила — гімн війні.
Всі справедливості просили,
Не барикадної борні.
«Землі! Землі!» — село водало.
«Самодержавство — геть!» — гуло.
Лібералізм везли волами —
Й донці шмагали знов село...

Хто б відав Короленка муки...
Безсило падало перо,
І натрудилися чесні руки
Підносить правду і добро.
Ще Україна — мов рабиня
У вишиванці й постолах.
Не розігнутись швидко спині,
Яку згинає давній страх.
Тут так пололи духу ниву,
Переорали душі так,
Що серце стало полохливим
В борні за ламаний п'ятак...
Ні, висновок такий неповний.
Точніш сказати — селянин
Проти царя вважав гріховним
Підняти руку, вбити клин.
Просити в батюшки підмоги,
Низенько кланятись йому,
А бунтарів — в цепі, в остроги,
Студентів-умників в тюрму,

А навзамін — просити займу
Чи там подушне скоротить.
А бунтувать студенту — зайве...
Мугир сільський так гомонить.
Багатозначно палець: треба.
Бо всі сезони в мужика
Турбот — від плуга і до неба.
А що з студента-черв'яка?
«Не курите? І не курили?»
По молодості, бач, було...
Стара, ми не домовилися...
Та проведу вже за село...
Це добре, що Ви зрозуміли:
Нам агітатор — дощ в маю.
Ми б не таке самі посміли,
Так то ж караєш сам сім'ю...
Що тут вивчать? Ми люди темні.
Ось я про себе... до ладу.
Мої труди, вважай, даремні —
Я в очі бачу всю біду.
Здається, вік безсило бився,
Щоб мати трохи у дворі.
З дитинства зроду не лінився,
Тож від зорі і до зорі
Старенькі коні лікувати
І зброю лаштувать таку,
Щоб легше і наділ орати,
Й підкову викувать легку,
Відсіятись зерном не панським,
І сіножаті раду дати,
Лужок купить — худобі пастись,
За зливами — віджнивувать,
Стіжки поставити й стодолу,

Сніп врятувати до зерна,
 Під пар пустити дальнє поле,
 А ближче — хай озимина,
 Дрівець на зиму хоч три вози,
 А дітям — латки до чобіт,
 А затріщать в шибках морози —
 По хаті є ще сто робіт...
 Отак живеться селянину
 І в Україні, й де-не-де.
 І жінка гне кістляву спину —
 Сапає, сіє, жне, пряде...
 А діти... скрізь воно як діти —
 Сопливі, хворі, ситі вродь...
 Як підуть заміж десь — радіти,
 Як нам веде — скарав Господь...
 Пора Вам їхать? Путь-дорога!
 Стара, сказав же — проведу!
 Хай Вас тримають добре ноги,
 Ви ж бачите мою ходу...
 Гостинці діти розхапали.
 Як на толоці горобці...
 Шепочуться: просіть у пана
 Гарненьку книжку, що в руці...
 О... за книжки — велика дяка.
 Всі старшенькі — грамотії.
 Живі ми, пане, з переляку,
 Бо всі над нами — крутії»...

...**А** за столом — суворе свято.
 Береться знову за перо,
 Щоб всьому світу розказати,
 Зло звідкіля, звідкіль добро.

Чом селянин не бачить світу,
 Забув про покуть, де спить Бог,
 Чому душа, мов ствол, набита
 Зарядом страху і тривоги.
 Отож... волочить ледве ноги
 По хаті з видихом важким, —
 Які злякають вже остроги?
 Уклін доземний — перед ким?
 Отут якраз, у цім моменті,
 Ніяка трясця не трясє:
 Він не боїться навіть смерті,
 Бо смерть — полегша та і все...

...**І** літератор в довгу думу
 Про це до ранку мов пірна,
 Бо відчай — вище того суму,
 В яким мужик дістався дна.
 В самого відчай переллється,
 Немовби знахар тут як тут,
 І довго задум не дається,
 Тривоги власні вже ростуть:
 Як це тепер надрукувати,
 Коли в цензурі — мов бики?
 Вони статті розвалють «хату»
 І, знаєм добре, залюбки.
 Боїться правди царська влада.
 Боїться бунту знов жандарм.
 А де страхи — нема заглади.
 Начальства гнів — лихий плацдарм.
 В газетах будуть знову кпини,
 Як те бувало вже не раз,

Що Короленко, мовлять, спину
Згинає, трудячись за квас...
Дурні уколи й дріб'язкові,
Його принизити оце
Не здатне в найгрубішій слові,
Але ж отрута — зле слівце...
Цензура чи чиновна пиха,
Люб'язність стримана панів —
І вже для серця справжнє лихо
А для душі — і жаль, і гнів.
Підточують статтю, як миші
Стодолу після добрих жнив.
(Так мало після бурі тиші,
Як човен вуглий не доплив...).

Молтава спить. Очеретянка
Внизу далеко шелестить...
І шелестітиме до ранку,
Як його думи — кожну мить.
Коли палає серце — ліки
Не мають сили змусить спать.
Така вже доля в чоловіка,
Котрий думок гуртує рать.
Стара машинка відстукоче
До друку зболені рядки,
І втомою наллються очі,
Теплом оточать знов жінки,
Які щоночі чують кроки,
І скрип стільця, і кроки знов.
Жінки — любов. А в друку — строки,
І вчасно здай, хоч з носу кров...

Бо звикли друкарі хороші,
Що Короленко ходить в строк
Не по зароблені ним гроші,
А викладає стос думок.
І підуть гранки із набору,
І вже старенький метранпаж
Всміхнеться щиро: «Об цю пору
Лиш ходять він — бо наш, бо наш...»

ВІЙНА І МИР

Дев'ятсот четвертий рік. Цусіма.
Гине чи не весь російський флот.
Те було як землетрус в Росії —
Гине щит морський, її оплот.
Гине з флотом адмірал Макаров.
Гине Верецагін-баталіст.
Нависає знов японська хмара
Над притихлим тлом приморських міст.
Порт-Артур захоплено в Китаї —
Кращу з завойованих фортець.
Важко вже упоратись з портами —
Зводить все шпигунство нанівець.
Скрізь десанти на Далеких Сході.
Там концтабір — Усурійський край.
На маньчжурських сопках чуть відтоді
Переможне і гірке «банзай!».
Котиться до Криму, до Одеси
Хвиля невдоволення солдат
Тим, що царські шкурні інтереси
Призвели до непоправних втрат.

У газетах — справжня істерія,
А перечитати треба все,
Щоб самому зрозуміть: Росію
Буря віку сліпо чом несе?
Ці тяжкі кампанії-невдачі,
Цей морський нечуваний розгром —

Ознака, що по царизму кряче
Чорний крук історії? На злам
Вимощена для царів дорога
Раптом вислизає із-під ніг
І тріщить, немов гнила підлога
У маєтку край глухих доріг?
Носиться в повітрі сірий порох
З гаолянських спалених полів:
Самурай — цей впертий давній ворог —
Не збирає до могил голів,
Хижакам дісталися солдати —
Хлопці з хат, із саклі, із ізби,
І ніколи матерям не взнати,
Де побиті пасинки судьби...
Короленко над листом газетним,
Думи хмарять серце і чоло:
З усіма імперія гризеться,
Хто цареві щось зробив на зло,
Чи банкірські не заладив справи,
Борг віддати давній не схотів...
Рветься до чужих морів держава —
Хорт старий з-поміж лихих хортів.
Петербург нових статей чекає,
У Москві, Полтаві просять теж,
А в гарячих розмислах — черкання,
Бо думки відразу не зберем.
Густота письма — віддавна звичка,
Стримуєш себе — цензура зла,
Про штаби — дивись, ані словечком,
А цареві — щоб лише хвала.
Короленка стиль газети знають:
Широко, розмашисто іде.

Є пожива і цензурній зграї,
І чиновним знов перепадає...
Пильне й точне в Короленка око.
Крупно пише, пропуском — дрібне.
Вчасну публіцистику й глибоку
З розумом противник не мине.

...**Б**ув у Гаспрі у Толстого Лева.
З гумором стареча простота.
Але погляд — беркута сталевий
Й мова — магна з іскрами густа.
Короленка поважає — видно.
Граф куцаві брови підійма
Й саркастично мовить про огидне,
Про яке й помірних слів нема.
Граф неначе всі епохи слуха:
Кримська теж кампанія була,
Як і зараз, із слабеньким духом,
Лиш солдату впертому хвала.
««Севастопольські оповідання» вивчив
До найменших бойових дрібниць... —
Короленко мовить. — Краще й вище
Не напишуть майстрові з столиць...»
«Хто те знає... — І Толстой задумавсь,
Море споглядаючи здаля. —
Ви боєць — від Вас багато шуму.
Значить, родить ще бійців земля.
Задарма не розкидайте сиди.
Є приціл у Вас, у точку є.
Скоро вся палатиме Росія,
Сам себе народ наш розкує.

Але буде так багато крові,
Що закам'яніє і рука...
А, до речі, Ваше як здоров'я?
То лікуйтесь біля старика!»
...Вже не раз здоров'я нагадало,
Що резерву в дій війні нема.
Серце щедро так попрацювало,
Ніби з двигунами жив двома.
Що сказати мудрецю старому?
Справді, бачить він людей наскрізь...
Підкріпився духом — і додому,
У Полтаву — там життєва вісь...

Нам у двадцять першому столітті
Бачиться все накливо, не так,
Як було у тім багатоквітті
Геніїв пера. Недобрий знак.
Був Толстой один на всю епоху
В царстві духу — всемогутній цар.
Він відмовивсь поклонятись Богу
І попів витримував удар.
Царський двір не знав,
Як з графом бути,
Бо Толстого проповідь гучну
По всім світі без амвонів чути,
А попи програли з ним війну,
Й Короленко не ходив до церкви,
Молитов містичних не творив,
Знаючи напевне: віра мертва.
То психічний розлад, то налив.

Про попівство в нього не зустрінеш,
Про діла церковні хоч би де,
А в житті вагомі переміни
Добачав, не пропускав ніде.
Ще не похитнулися основи
І міцні в жандармів кулаки,
А вже чути в Короленка слові
Руйначів-безвірників таки.
Якщо все перечитати в нього,
Вдуматись, вдивитись в сіть облич —
Там ростуть характери з острогів
І сибірських тайгових наріч.
Виростають учорашні вбивці
До якихось символів-знаків, —
То ж на них письменнику-мисливцю
Випало ходити, як на вовків...
Не з чуток й переказів відомі
Короленку образи «бичів»:
Врізались вони і в його долю —
Знав, отож, і що воно, й почім...
З тих чоловіків тепер солдати
На манчжурських сопках і полях.
Там могили їхні... і ридати
Нікому над ними. Вовчий прах.

Лев Толстой допитувавсь спроквола:
«В політичних арештантський хліб —
То таки пропагандистська школа
Чи психоз юначий, хто осліп?»
«Не слабкий характер — вибір долі.
Жити неможливо у пітьмі.

Рівень боротьби — то рівень болю.
Піднялися і сліпі, й німі...»
«Буде помста нам і за кріпацтво,
І за жертви в цій дурній війні...»
«Леве Миколайовичу, панство
І царат... Сибір... суди страшні...
Ви не кріпосник, народ все бачить.
Я царям колись не присягав...
А платити за життя собаче
Доведеться слугам батога.
Нищили народ тисячоліття!
Чи якісь послаблення були?»
«Царська влада — Рюрика поріддя.
Від варягів всі кати пішли.
Ті пеньки потрібно корчувати,
Але щоб лопату не зламать...»
«Що лопата... Вся Росія — ґрати,
Шибениці... і тюремна рать».
... Повертався хмурим у Полтаву:
Турбували знов передчуття,
Що закрутить гайки цар лукавий,
Хоч і пеклом стане все життя.
У панів земля, бідняк без хліба.
Гинуть мускулясті, молоді.
І міцні засуви в тюрмах ніби,
А як спалахне враз — що тоді?
Ленін ще й упасти допоможе.
А реформ не видно і не чуть.
Уповать хіба на царство Боже,
Як попи захоплено речуть...
Відчував своїм дворянським нервом,
Що втомився не лике Толстой:

Все зрадливе генеральське стерво,
Всі кокарди знищують престол,
На якому вигідно сидіти,
Але всидіть важко на штиках,
Бо поганий із царя політик —
Він близький не хоче бачить крах.
Все нові придумують податки,
Заробітки — лиш горілка й хліб,
Наймити — сіряк на латці латки,
Та гугнявий товстобрюхий піп...
В Україні і степи, і доли,
Панські урожаїсті поля,
А дитя селянське — голе й кволе,
І по вікна панська знов земля.
Тільки підлі зловорожі душі
Можуть ще того не розуміть,
Що самодержавство впасти мусить,
Що розбити час звірячу кліть...

Короленку вже не відступати,
Готуватись до нових боїв,
А що ризик втрапити за грати —
Так він сили гартував свої,
І Сибір пройшов неісходимий,
Надивився на імперське зло...
Хай би доньки ним колись гордились,
Що у батька страху не було.
Йому кожен простягає руку,
І на чай домашній щиро зве,
Ще й за грізну дякує науку,
Що в холуйстві слово не живе...

Бачив: почалася таки смуга
Ломки і руїни всіх основ.
Що в народі — це вже не недуга,
А кипить від зла й принижень кров,
Надламався механізм системи
Кріпосництва, що в старі часи
Лаштував отой христитель-демон,
Святослава-мечоносця син.
Що згнило це рабство до коріння
І царі — химера і мара.
Що процес сповільненого тління
Розірвати, розтратить пора.

Але Короленка-гуманіста
Турбувати почало вже й те,
Як би екзальтовані «бомбисти»
Не взяли за рішення просте:
Підхопити вибуховість маси
І на друзки дім свій потрощить,
А натомість робітничим класом
Вирви у фундаменті залить.
Сірий він, неграмотний, убогий —
Цей прошарок робітництва скрізь.
Він не бачить справжньої дороги,
А бреде узбіччям горя й сліз.
Мітингові вождюки шалені
Поспішають підігріти гнів.
Молодий керманич маси Ленін
Лайкою в статтях запломенів.
А Плеханов... лис старий Плеханов,
Соціалістичний демократ,

Все бурчить на робітництво: рано,
Крок вперед робіть, а два назад...
Рветься із підпілля нетерпіння
Злістю і вимогою до дій:
Знищити царизм, а на камінні
Царство щастя зводити мерщій!
Як інтелігенція до цього
Ставитися може в час біди,
Якщо в ній живе ідея Бога,
А насильств боялася завжди?
Смішно було торгашам читати,
Щоб усе вторговане віддати
Партіям для боротьби з царатом,
Бо вже хоче так підпільна рать.
Що сказати тому робітникові,
У якого ні кола-двора,
А йому хозари ці махрові
Кажуть: керувати прийшла пора?!
А дворянам, оцій білій кості,
В затишнім обломовським гнізді,
Сукана віршовка на помості
Чи за морем жебрати в біді?
Ще не знати, як жиди й до нього,
Бо ведуть з народництвом війну, —
Ставитися, в разі перемоги,
Будуть в пору руйнувань страшну...
Там кубло нечувано вороже,
В тім підпіллі, кліщиться давно,
Там масонські об'єднались ложі
Розірвать російське полотно
На шматки, панахати криваво,
До коріння вирубать дворян,

Щоб створить таку собі державу,
Де возсяде жид — червоний пан.
Буде кермувать тисячоліття
З зіркою Давида на Кремлі,
А народ... було і буде сміття,
Пити і копатися в землі,
Зводити гареми і палаци,
Будувати греблі і мости,
Бо хозарські вождики-паяци
Стануть всі народи в «рай» вести.

...Всю цю дикість ловкого Сіону
Короленко пізно зрозумів,
А поки що... царського закону
Намагавсь прикоротити гнів,
Як було колись в мултанській справі,
У судах на захист бідняків,
Де сидів і сам на чорній лаві
Поміж зіпунів і сіряків.
Літератор... добровільна шлея.
Чи воляче тесане ярмо.
Всі свої дворянські привілеї
Вклав навік в розсудливе письмо.
Думка провідна через всі роки,
Випробувана з усіх сторін:
Літератор — постамент високий.
Стать на ньому чесно має він.
Віхами — і Новиков, й Радіщев,
Чернишевський, Герцен, Огарьов.
І Бакунін, і Некрасов... ближче —
Салтиков-Шчедрін, Ткачов, Лавров...

Михайловський — однодумець, вчитель,
Добра і беззахисна душа...
Втім, соратників не полічити.
Кожен в ліберали поспішав.
А ріднить їх «Русское богатство» —
Цей літопис честі і ума.
Своєрідне добровільне братство,
Й закордонні друзі зокрема.
Петербург далеко — із Полтави
Идуть пакети і товсті, й тонкі,
В них статті про політичні справи,
Про події добрі і гіркі,
Роздуми тривожні і глибокі,
Нариси і красне письмено —
Те, що в Короленковий неспокій
Відлилось, як кріплене вино...
Відстань між соратниками тане
До румунських і болгарських меж,
В Лондон його думи полум'яні
Долітають, наче іскри, теж.
Відгомоном «Колокола» дивним
Носиться Європою луна,
Лише в стані царському, ординським
Жовцю й гнівом повниться вона.
Короленко — скрізь персона grata
Від бідняцьких і глухих низів.
Його думка, чиста і крилата,
Злить тих вірнопідданих тузів.
Чи говорить він про стан купецький,
Чи про хліб та давнє ремесло, —
Не жаліє кропиви і перцю,
Щоб до найчерствіших те дійшло,
Чим живе розбуркана Росія,

Що у неї на тугім умі,
Чом туман дрімотний не розсіявся —
Вже й вогонь із «вогників» в пітьмі.
Десь там Тюлін мудрий на Ветлузі,
А на Ворсклі щупачок клює,
А по всій імперії у тузі
І селяк, й «чумазий» п'є та й п'є...
П'є і б'є дітей своїх, дружину,
На кулачні сходиться бої...
Цар з японцем б'ється одержимо.
В царських слуг химерики свої.

Уже сумно — упокоївся Чехов —
Чесний воїн клятого життя.
Михайловський — теж. Ось Божа черга —
Забирати кращих в небуття.
Втім, що відбувається в Росії,
Є для літератора «навар»:
Порт-Артур, Цусіма — знак безсилля,
Розпад, зрада, юرمىсько нездар
В пишних генеральських еполетах,
В кабінетах, у штабах, в чинах.
Трон стоїть, але його клевретів
Забирає поступово страх.
Вороги зібрались ближні й дальні.
Враження, що всіх у бій ведуть
Демони розбою геніальні
Невідступно — в тому грізна суть.
І ніякий ценз не має сили —
Ні осілість, ні освітній бзик:
Світовий кагал копа могилу,
Його спільник — Ленін-більшовик.

Ось де бід усеросійських точки,
Але як надрукувати, де
Те, що накіпіло на листочках
й лютою цензурою гряде?
При дворі гарцюють дипломати,
Наче в себе вдома на балах,
А в Мукдені б'ють впритул гармати,
Кров'ю поливають смерть і жах.
Опустіли села і деревні —
На війну забрали мужиків.
На заводах не дають і кривні:
Зарплатня — як вовни сім мішків...
Сумно і тривожно на заводах,
Фабрики — як той бджолиний рій,
Страйкарі в портах, на паропходах,
Вже в казармах ловкі страйкарі.
На розлом приречена держава,
Важко диха «глиняний колос» —
Руйначі орудують безжально,
Наче жить їм тут не довелось,
Наче завтра не потрібно жити
Й думати, як годувать дітей...
Стали для Росії динамітом
Купка люду і чужих ідей.

...**В**же Софійка баришня нівроку,
І Наталя гарно піднялась...
У природи непорушні строки,
У батьків нові й нові діла:
Дім ошатний і міцний купили,
Кращого в Полтаві й не знайти.

Це куток Очеретянка: схили,
Трави, комиші — живі щити...
Благодать. Блищать малі озерця.
В цім нерукотворному раю
Батькове підлікувати серце —
Найскоріше! — радувать сім'ю.
Дві бабусі і поважна мати.
Меблів треба, кухню обладнать...
І бібліотеку влаштувати.
І спокійно віку доживать.
Та не так воно в житті буває,
Як людині хочеться самій:
Знову буря тишу обриває.
Грянув бій. За волю перший бій!

ДЕВ'ЯТСОТ П'ЯТИЙ

Дев'ятсот п'ятий, грудень. Холоди.
У Короленка ходки з глибинки.
Горять маєтки. За погром — суди.
Селян карають за повстанські вчинки:
Зерно розграбували, реманент,
Або спалили багатирські клуні —
Таке село розправи не мине.
Каратись будуть і старі, і юні.
Нагайками шмагають казаки,
Б'ють до кісток лозою й шомполами,
Та на своїм стоять бунтівники,
Лік ведучи принижень і поранень.
Ненавистю пронизане життя,
З обох сторін немає відступного.
Хіба можливе щире каяття,
Коли для ката ні сльози, ні Бога?
Каральне військо цар негайно шле,
Чечен шмагає бідняків охоче...
Чимдалі зло поглиблюється зле.
Нові й нові кострища серед ночі.

Безсоння Короленка допіка
І поривання — що ж тепер робити,
Коли свята ненависть бідняка
З імперії зриває дах невшитий?
Самодержавство на стовпах стоїть —
На кулі, на в'язниці, на попові,

На визискові. То залізна кліть,
Яку ні в гніві не зламать, ні в слові.
Хитається, підпори в ній тріщать,
Замки зривають мускулясті руки,
Та проти них — багнет і царська рать,
І тягнуть бідних на пекельні муки.
Ось він, імперський споконвічний раж,
Відомий з заслання, в етапах звичний,
А в селянина — справжній ералаш
У голові, бо цар — то ідол вічний.
Такий контраст, така в умах пітьма,
Сентиментальна і глибока віра...
Звихнулася історія сама
Понад клінічну, неліковну міру.
А в селах агітація шумить,
До зброї кличуть всіх соціалісти.
І мироїд узброївся, не спить,
Вичікує, кого б найперше з'їсти...
Доводиш: збіжжя — діло ваших рук.
Оці маєтки — справа сліз і поту.
А підсумок терплячих цих наук —
Потилиці шкребуть і... іскри з гноту.
Повільно пробивається струмок
Простого міркування про присутнє,
Про те, як із завезених думок
Картину скласти про своє майбутнє.
«Смушева шапка» znana скрізь тепер,
Розмови ті ж довірливі по селах,
Бо Короленко — «революціонер» —
Хоча і говіркий, та невеселий.
Коли приходить розуміння мить,
Що істина тут — справа непоборна,

Ясніше й те, що мужика любить —
Спроможне лише серце непритворне.
А в нього, в Короленка, чи таке?
Чи він у всьому з мужиком відвертий?
Те, що він бачить, чорне і гірке.
Є борозна, але й межа є смерти.
Мужик свій вчинок міряє стократ.
Мозоль на мозку сумнів натирає.
А як надумав — то ні сват, ні брат
Зі стежки збити засобів не має.
Природна впертість — сила мужика,
Без неї не здолать пасивний опір
Природи, що безхліб'ям так ляка,
Як не лякає жоден інший клопіт.
На мужикові світ увесь стоїть,
Вимогливий, всеїдний і храпатий,
І скільки не було земних століть —
Ніхто ще не минув мужичу хату.

Щі грубі матер'яльності буття,
Без селянина жити неспромога
Двоїсті породили почуття
Про мужика, як і про сутність Бога.
Хто з них переважає на землі
І кому тяжчі випали вериги, —
Ні ті не скажуть, хто давно в імлі,
Ні ті, хто мудрість пізнає із книги.
Із Богом Короленко не в ладах,
Відколи роздививсь в'язничні кліті
Й прислужництво попів усім катам,
Та ще й заманку у церковні сіті.

Коли є Слово, і воно є Бог,
То краще бути наодинці з Словом
І вільно входити в його чертог,
Де чесно видно всю, вважай, основу.
Незрадне Слово — бо воно не піп.
Звитяжне Слово — бо стає до битви.
І той, хто остаточно не осліп,
Лише йому складатиме молитви.
І в Короленка вийшло саме так,
Коли на мозку набивав мозолі,
Й підпомогти не міг ні піп, ні дяк,
Бо мав на спині гірку сутність солі.
Ні, він жебрачить в люди не ходив,
Не оббивав в князів й попів пороги,
Його втягнув свободи ранній дим,
Де путь до знань окреслилася строго.
Він народився вчителем життя,
Провідником гуманної науки.
Що шлях обрав — прийшло самознаття,
Що вірний шлях — сказали ум і руки.

І досі ми дивуємось, що він
Здолав таку науку самотужки,
Такий здобув талантові розгін,
Що всі пустоти вичленив за дужки.
То що це — унікальності зразок,
Чи та природна в нім закономірність,
Коли говорять: Бог поклав мазок
За Слово й Слово безоглядну вірність?
Він, Короленко, дух людей підніс,
Яким в дорозі випало каміння,

І тих, хто брів через життєвий ліс,
Втрачаючи надію на прозріння.
Й практично вже — рятуючи отих
Катованих, принижених, забитих:
Мултанців — від в'язничних лих,
Сорочинців — від псів несамовитих
З кокардами, із приписом царя
Бунтівників нещадно усмиряти
За те, що знов маєтності горять,
Пани втікають, кинувши палати...
Вже Україна — наче той вулкан,
Мов землетрус в хоромах товстосума,
Та як накинуть на рабів аркан —
У паніці і цар, і його Дума.
Безчестя заслужив Філонов-кат,
Сорочинців б'ючи за непокору,
І сам убитий.
У скупих рядках
Трибун-письменник катові дав хльори,
Та так, що звівся дибки царський двір,
І лють усю обрушили жандарми,
Бо, правді про той бунт наперекір,
Злякались Короленка все ж недарма:
Не знали, як до суду притягти
За правду про сорочинську розправу,
Що всі оті філонівці — кати
І зажили в Росії вмить неслави.
А Короленка не знайшли шпики —
В Фінляндію у справах видавничих
Відбув він: час бо нелегкий
Для «Русского богатства» — як обличчя
Митців-інтелігентів, творчих сил

З великих міст, країв національних,
Бо Михайловський Горнфельда просив
Із Короленком курс тримать журнальний.
Здавалось, царський двір уже й забув,
Що приписав підбурення до вбивства...
Так Короленко обхитрив судьбу
В народницькому колі товариства...

То був кривавий особливо рік.
Він розстрілом народу розпочався.
І хоч народ у клітці жити звик —
Страшніш ще не було в житті причастя.
У нарисі про всенародний хід
До царського Зимового палацу
Він розказав... як вкрився сніг і лід
Людською кров'ю. Вийти цар злякався.
Дев'яте січня — день перехідний
Від мороку імперського до світла,
Та став кривавим днем тієї війни,
Яку приготував цар непомітно.
Не чула влада, як земля гула,
Як страйкарі збиралися на силі,
Закликавши із міста і села
Свідомих у борні і невгасимих.
Народ царя принижено просив
Не залишати без копійки й хліба,
Щоб поривань до волі не гасив, —
А цар велів карать, не чувши ніби.
Недобру славу мав там піп Гапон —
Полтавський лис ув анархічній рясі,
Під розстріл люд повівши...

Рубікон
Було ще переходить не на часі.
Та перейшли. І день отой — межа,
Народ тримає не можна за якою.
Відтоді влада — мертва і чужа.
Народ мав право поставати до бою.
Терпець урвався, час випробувань.
Оновлення душі було наочним.
Орді платити непосильну дань
Не хочуть бідні люди — це вже точно.
Попереду був грудень вогняний,
Московські барикади, Красна Пресня.
Попереду — продовження війни
Проти кривавих, ситих і облесних.
Та хвиля й до Сорочинців дійшла
І виплеснулась гнівом не картинним.
І лють жандармська не допомогла
Ту хвилю стримати під лиху годину.
Фата моргана... Так, але й не так,
Як Коцюбинський показав у творі.
Коли життя вже важать за п'ятак —
Без меж повстанський гнів у горі!
І душу Короленка зрозуміть —
Наструнену — нам видається просто:
Для нього це була гуманна мить
Народ свій описати повноросто.
І висловить захоплення своє
Тим, як з колін підводиться людина
Й себе в борні нерівній пізнає,
Зневаживши і смерть за мить єдину.
Для публіциста це такий урок,
Якого може більше і не бути:

Робити кожен виважений крок,
Все бачити і вчасно все почути,
Й довірити газетному листу
Думки суворі, отже — найдорожчі,
Тримати в думках узятую висоту,
А потім... хай вже язики полощать.
Професія всевіда, Божий дар.
Вогонь, який від «вогників» яриться,
Отих, що бачив з-за сибірських хмар,
Ота з пером чаруючим жар-птиця.

О Слово, Слово, ти — двосічний меч,
В тобі здавен така вразлива сила,
Що дорівнятися неспроможний смерч,
Ти — Прометей, палкий і негасимий.
Ти розсікаєш кривду навідліг,
А правді розправляєш дужо плечі,
І навіть днів сумних спиняєш біг,
Говорячи про життєдайні речі.
Все ж кривда, як у Змія голова,
Відроджується, на нещастя, знову,
І присудом стають сухі слова
У вирокові — по-катівськи злому.
На Короленка хоч послабнув гін —
Цензура облягла журнальну справу,
По Герцену — той колокол, той дзвін,
Який ще здатен множить гідну славу.
Що значить — в безперервній боротьбі,
У пошуках простих понять до смислу?
Це — не належать вже сім'ї й собі,

Хай як би там щеміло в серці й тисло...
 Кріпись, моторе, вже у цім житті
 Його нічим не можна замінити
 На незворотній грозівій путі,
 Де лиш каміння гостре, а не квіти!
 Стривайте й ви, скептичні лікарі,
 Ви доконечно мали б зрозуміти,
 Що Короленко о лихій порі
 Не може без борні, спокійно жити!
 Порадитись, послухати, як будь,
 Для нього краще із Толстим могутнім.
 Граф привітав запеклу боротьбу.
 Граф бачив проростання волі в сутнім.
 «В чем моя вера», — дивний маніфест.
 В нім цілий космос мудрості старого.
 І полум'яний в щирості протест
 Проти злиття покари — й віри в Бога.
 Толстой месію бачить в мужику,
 В любові до землі його шаленій,
 А вірить у Росію лиш таку,
 Яку в душі несе поміщик Левін.
 Толстой — гігант, що в суперечках зріс,
 В борні щоденній із самим собою.
 Толстовство... породив не Бог, а біс,
 Нечуване відкривши поле бою.
 Боїться церква графа-вояка,
 Розкольника від себе відлучила,
 Та нездоланна графова рука
 У творах, що в Росії є очима,
 І слухом, і важливішою з віх,
 І показовим приписом моральним
 Для вдумливих, і проти нищих всіх

В борні з прицілом запальним і дальнім.
 Коли не стане вже Толстого Льва,
 На Короленка звернуть всі увагу:
 То буде всеросійська голова
 І символ непохитної відваги.
 Так Горький потім скаже без вагань,
 І все життя ту істину підтвердить.
 Гіганти два огранили ту грань,
 Де відпадало неморальне й мертво.
 Толстой і Короленко — совість, честь,
 В літературі — дві гірські вершини,
 Апостоли, що зберегли ковчег
 Для виживання чистої людини.

Сучаснику! Яку б не вибрав путь,
 Які б моря долав і суходоли,
 Хоч зрідка — озирнутись не забудь
 На те, що забувають не слід ніколи.
 І боляче, і солодко бува
 В житті людським — і хто того не знає,
 Та сокровенні є для нас слова
 Іще в однім — в літературнім краї.
 В країні мудрих, де слова мовчать,
 Поки не вкинеш у кострище серця, —
 Тоді вони від болю закричать,
 І путь в тупик від крику обірветься.
 Літературне слово — камінь там,
 Де подорожній не дививсь під ноги,
 Воно раптово відкриває храм
 В кінці вагань — на розстанях дороги.

Отак Толстого нам читати слід,
 Отак і Короленка слід читати,
 Бо їхній слід — не спалений болід,
 А вже залюднених планет координати.
 Коли в Хатках полтавських буде гість —
 У-третіх брат і вчений маг Вернадський,
 Він Короленкам просто розповість,
 Як з творів двох проводирів дізнався
 Про безліч мудрих і нових речей,
 Які потрібно знати всій науці,
 Бо в слові-образі захований Кощей,
 Не всі до таїни безсмертя доберуться.
 Бо слово — теж космічний мінерал,
 В якому усі формули і коди,
 І без його божественних порад
 Пребудуть безпорадними народи...

Ще добре зрозуміло нині нам,
 А в час борінь за волю для людини
 Пішла і мертвечина вся на злам,
 Й сама лиха пригноблена година.
 Це бачимо у Короленковім рядку,
 В його сумлінні, в сумнівах, у тому,
 Як гомонять у заводським гудку
 Страх і надія страйкаря-сіроми.
 Як там кувалась воля ковалем
 У горнах на полтавському Подолі,
 Як щастя — десь заблукане мале —
 В селянській пробивалося юдолі.
 Як на умі собі інтелігент —
 Філософ Соловйов ліпив з Росії Бога

І вірив, що містичний інструмент
 На пустирі зведе нові чертоги...
 Багато Короленко підмічав
 Своім глибинним дедуктивним зором.
 Про суть саму трагедій не мовчав,
 Коли мовчали інші цілим хором.
 Дочка Софія в «Книге об отце»
 Яскраву думку висловить пізніше:
 Історики повинні знати це —
 Він дійсно був в час лиха наймудрішим.
 І дуже багатьом тим допоміг,
 Що йшов зі словом істини відкрито,
 І, хоч його бив ворог навідліг, —
 Він про блукальців не писав сердито.
 Гуманність? Всетерпимість? Може, й так.
 Криниця серця чиста — так скоріше.
 І розум сонячний — природи добрий знак.
 І просто — кращим не вважав себе за інших.

От хоч би взять думки про мужика,
 Бо тема ця у нього особлива:
 Хлібів потік і знань ясна ріка —
 А разом з золотої ниви мливо.
 Хоч ти сім п'ядей матимеш в чолі
 І з язика пиха злетить лушпинням —
 Твій корінь весь глибинно у землі,
 Цей лантух не звалити вже зі спини.
 Віки землі вклонились, і тобі
 Вклоняться слід хоча б для самовтіхи,
 Бо сіль землі коли є на горбі —

Ото вже нагорода щастям й лихом.
Гордия царська і держави міць,
Вся упряж жандармерії й солдатів —
Від хмелю українських паляниць,
Від печі — щоб ту силу випікати.
Простенька мудрість, — а навчає світ
Дивитися, як вогник в хаті сяє,
Як господиня, хоч на схилку літ,
Молитву хлібу й печі промовляє...
В розмовах щирих в хаті бідняка
Для Короленка й та була наука,
Що скромна мудрість з кожного кутка,
Як попіл предків, у свідомість стука.
За пластом пласт і за віками вік
Громадили біду, і злидні, й муки,
Та, вмившись кров'ю й потом, зміг мужик
У відчаї не опустити руки.
Жив мало, мало спав, голодував,
Сідлав на прю останню конячину,
Синів царям на службу віддавав,
І хоронив замучену дружину,
Добробут панський множив, скільки й сил,
За клин пісний приносив до копійки,
А в недорід коли зерна просив —
Із послідом мишачим мав одвійки.
І те бувало... селянин не втне
По писаному мудрої науки,
І все, хоч трішки в долі осяйне,
Утримать не могли вузласті руки.
Мужик під ноги дивиться весь вік,
У борозну вгрузає по рамена,
І добре знає: він — лише мужик.

А влада чорних гонів — достеменна.
В цій іпостасі він — той Святогор,
Якого жодній силі не здолати.
Земне тяжіння створює його,
Ним дихає земля — Велика Мати.
Отож він — сіль її і чорний піт,
І кров її — важка й непереборна.
І лише він долає тьми робіт,
Як мовлять — істиво, хоча і не проворно.
Немає інших вимірів життя,
Щоб з селянином близько порівняти,
Бо він — той космос,
З небом те злиття,
Що маємо безсмертям називати.
Коли приходить розуміння мить,
Що істина ця — справді непоборна,
Ясніше й те, що мужика любить —
Спроможне лише серце непритворне.
А в нього, в Короленка, чи таке?
Чи він у всьому з мужиком відвертий?
Те, що він бачить, — чорне і гірке.
Є борозна — в обох межа до смерти.
Росія тягне з борозни усе,
Що тільки оком самовладним бачить.
А в празник пряник тульський принесе
Тому, хто краще і частіше плаче.
Як бути тут ідей провідником
І щирим в задушевнім пілігримстві?
Пізніше, потім — лютий Раднарком
Наличку зробить: «пан у побратимстві»...
Мовляв, себе найменував вождем
Й від анархічно-несоветської маси

Веде війну із Леніним, з Кремлем,
Де пуп землі і робітнича кляса...
Так, брався, захищав де тільки міг,
Де вистачало і снаги, і сили,
Що не кажіть — громадський переліг,
Честь, справедливість — боронив уміло.
Євреї в нього прихисток знайшли.
Не сіоністи — жертви із намови.
Ходіння ті найважчими були,
Бо потрясали расові основи.
Чи Кишинів, чи ближчий Кременчук,
Чи тут, в Полтаві, розбрат осоружний
Перо не випускав з судомних рук,
Будив набатом Русь глуху, недужну.
О, сліз єврейських пролилось тоді...
Про них Європа вся загомонила.
А людям як допомогти в біді, —
Притворна преса миттю помарніла.
Гуляла чорна сотня по Русі —
Лабазний купчик та шпана кабачна.
Пух із перин єврейських не осів
Аж за Махном — кружляв і густо, й лячно.
У Короленка тисячі болінь
Погроми ті на честі загострили.
Він піднімав погромлених з колін.
І словом, й ділом множив їхні сили.
Тепер, коли історики нові
Страшні роки з підручників вивчають,
То знають, що в Полтаві — не в Москві —
Тоді був центр єврейської печалі.
Тут був і дім розради, і шпиталь.
І перша матер'яльна допомога.

Тут вголос не висловлювався жаль
І не питалось, чи є віра в Бога.
Тут руки заклопотаних жінок
І руки півдівочі-півдитячі,
Про кров і біль — всі губи на замок,
І шикали на того, хто заплаче...
Тут був надійний людяний форпост
І гуманізму висі дивовижні,
Тут виросла жар-птиця Алконост,
Що віщувала тільки щастя ближнім.
А над всіма він — бородатий маг
Із поглядом Миколи Чудотворця,
Борець, який колись давно запраг
Утілитись в героя-змієборця.
Борні було не на одне життя.
Списи ламались, змії розрісся сито.
Богатирям не стало вороття —
Тілами чесних поле битви вкрито.
А справедливість піднімала знов
Нові когорти на рішучу битву,
Тож запеклася православна кров
Під нечестиву вкрадливу молитву.
І те письменник зором осягнув,
Що бунтівний мужик запраг сваволі —
Він господарку винищив значну,
Щоб і мишва не писнула в stodolі.
«Червоний півень» значив понад те,
Що жебрака захоплює стихія,
Яка Махном невдовзі проросте —
Духовним внуком палія Батия.
Народ культурно мало прозрівав —
У кублах партій не про те подбали.

Сліпець-жебрак втішався тлом заgrav,
І їх йому здавалось мало, мало!
Землі, землі! А світла не просив.
Книжками накривав із квасом глеки.
І тютюнець на цигарки кришив
В газетку від кадета і есдека.
В газеті публіцист не темноту —
Підкреслював невідання законів
Умом невченим, і довіру ту,
Яка була до батюшки на троні.
Цей хід не раз підсудних виручав
І додавав борцю авторитету,
А орган друку слави не втрачав —
Село просило надсилать газету...
Отой стихійний гайдамацький рев,
Що розривав імперії утробу,
Вже був не смирний у кайданах лев,
А на панах свою поставив пробу.
А слово... слово чесне і тверде,
Переконань і віри дужа сила
До борозни вже іншої веде,
Вкладає іскру в розум негасиму.
Правдиве слово, як його не гни,
Хоч пробуй зубом,
Хоч дивись на світло —
Стоїть на чатах на полях війни
Поміж терпінням й світом непривіту.
Правдиве слово вартє боротьби
І болю в серці, як не прикро знати.
Правдиве слово — пасинок судьби,
А воля — правди терпелива мати.

ЧИСТА КРИНИЦЯ

Справді, ми тепер багато бачимо,
Здатні поціновувать святе,
Подвигом душі його позначене,
Всім життям подвижницьким.
Проте
Запитаю: ми чого навчились?
Чи обрали шлях в житті собі,
Дивлячись на світ його очима?
Місце відшукали в боротьбі?
Віriamo безмежно його Слову
І знайшли думок таємний хід?
І відкрили сутнісну основу
Там, де він сміливо йшов убрид?
Маєм поштовх дужий до безсоння?
Чи рішучість на якійсь межі?
Чи дійшло до нас,
Що тільки совість
Рухає учинками душі?
Як дістатись дна його криниці
І напитись з того джерела,
Де вода колодязна іскриться,
Наче від розлитого тепла?
Я про це себе і вас питаю,
Пильно роздивившись серед книг,
Що отут, в музеї у Полтаві,
Приберіг для нас цей чарівник.
Розібратись і в собі непросто,
А тим більше у його думках,

В роздумах, що нам і не по зросту
Що кипіли в буряних роках.
Зовні він зовсім простим здається,
Посмішку сховавши в бороді,
Але чуєш: серце його б'ється,
Як тоді — в тій бурі! Як тоді!
Очі притягальні, мов магніти...
Над рядком безтрепетна рука...
І ні страху, що до заповіту
В ніч якусь не вистачить рядка.
Дивовижно відчуття сучасне,
Що живий він, зараз серед нас,
І навчає трепетно і гласно
За людину битись повсякчас.

Здобули зі «Сну Макара» перли,
З рік, що грають,
З лісу, що шумить, —
Чуємо! Душею не завмерли!
З віком тим устиг нас поріднить.
«Вогники», що оживляли ночі,
Добрі люди, що стрічав тоді, —
Досі з нами просто і охоче,
Досі вчать, як бути у біді.
Із Макаром не злякались глуму,
З Тюліним лаштуєм перевіз,
Із сліпим Петром співаєм думу
На шляхах,
Де біль народних сліз.
Добросердий «вбивець» нам підмога,

І «чудна» приходить, як сестра,
«Діти підземелля» босоногі
В пам'яті промінчиком добра.
І стежки, посновані в Полтаві
Чи над берегами Псла-ріки,
Де в будинку тім,
На тих отавах
Ще звучить як княжий двір: Хатки!
Над рядками Короленка плачуть,
За його думками вчаться жити,
Вірячи безмежно, що тим паче
Став би нині в'язнів боронить.
В нього є магічна сила слова,
Невідпорних доказів ряди,
Чесність — справедливості основа
І уміння вчить урок біди.
Слово те беру на зуб, на око,
І на світло роздивляюсь знов,
Врешті розумію: то глибока
По життю вела його любов
До стійкої у біді людини,
До її кайданного буття...
Не тримавсь ні в чому середини,
Коли знав: немає вороття.
Анатолій Федорович Коні,
Сам суддя, сановний бюрократ,
Так сказав: «Він дивиться у корінь.
Ясновидець. Рідкісний талант».
Чехов: «Щось таємне є у ньому.
Щось від тих прадавніх колдунів,
Третє око у яких, відомо,
Бачило болячки наших днів».

Олександр Купрін: «Із ворожбитів.
Він мені «Олесю» підказав.
Язви в «Ямі» показать відкрито
Я насміливсь... слід мултанських справ».
Гліб Успенський — золота людина,
Добрий і відкритий, як дитя, —
Утішався: «В нього — все в картинах!
Накид, штрих, — а бачиш спід життя».
Репін карбонарія Максима,
Вчителя сліпенького Петра,
На ескізах глибоко і зримо
Відтворив, щоб ворожбит пера
Підказав той шлях до запорожців,
На якому подвиг він здійснить,
Коли гултіпаки-переможці
Лист султану пишуть в грізну мить...
На книжках, дарованих в Полтаві
Ще й Панасом Мирним в ті роки,
Написи сердечні не спонтанні —
Рудченко вчитався залюбки...
Так багато пов'язу в минулім
Короленка із митцями там,
Де любов розквітла в серці чулім,
Де душа відкрита всім світам.
З ним стрічались і Олена Пчілка,
Й Леся Українка на стежках,
Де розквітнув «Рідний Край», як гілка,
І лежав гетьманський давній прах.
Чи могла з'явитись випадково
Та стаття, де Котляревський мав
Перетнутись із Мазепи словом —
Відгомоном вогняних заграв?

А ота до Франції поїздка,
Де Наталя під війну жила:
У Полтаву треба — німець близько!
Хоч би ступа відьми і мітла...
Нерви захворіли: для журналу
«Русское богатство» — ні гроша.
Із слізьми видання закривали.
Вік новий у прірву поспішав.
І чи був візит до генерала
Штакельберга випадковим теж,
Коли слово українське мало
В пеклі тліть денікінських пожеж?
Розвалилось все імперське прахом...
Був поміщик — тільки згадки дим.
А народ закутий тим же страхом.
А народ не знав, тепер куди...

Сталося розтрощення царизму,
Влади держиморд, попів, судів,
Але бути в РКП хористом,
Чість бережучи, не захотів.
Не такою бачилася влада.
Не про те він по центрах дбав,
Щоб незгодних Троцький безпощадно
В Україні масово вбивав.
До покари не знайшлося міри,
Аморальність гору узяла.
Українці ладували миром,
Вічем, сходом, а не з-під ствола.
Дворянин по честі і по крові,
Знаючи, що бійня не спасе,

Він зривав з денікінців покрови,
Котрі ненавиділи тут все.
Спробуйте на місці Короленка
Уявить себе в оті роки:
Мріяв відчайдушно, невтоленно,
Підсумок — уламки і шматки...
Демократ, сократівець античний
У борні за істину гірку
Чи в суді сфальшованім столичнім,
Чи у відсічі тому більшовику,
Де життя невинне обривалось,
Всіх інакодумців ждала смерть,
Де ЧеКа вже кров'ю обпивалась,
Тюрми переповнивши ущерть...

Ми не все і досі розумієм
В листуванні з владою Кремля.
Головне там: Короленко сміє
На ганьбу безсудність виставлять!
Він таврує! Він бичує гнівом!
В нього не зустрінеш тишу-гладь!
Байдуже йому — управо, вліво —
Швидше, швидше душі рятувать!
Справдилися давні застороги,
Що «бомбисти» оберуть терор,
Бо для них омріяна дорога —
Без вогнів, котрі позначають створ.
Створ — то вірний річковий фарватер,
Течії глибини й береги...

Перевіз надійний хочуть мати
Тюліни, а не шпана з нудьги.
Те, що грабували всі запаси,
Ешелони гнали за кордон, —
Короленко розумів: безчасся
Мародери возвели в закон.
А йому — виходити на ганок
Слухати моління і плачі,
І не знати, а коли світанок
Принесе від спокою ключі,
І коли контррозвідки понурі
Перестануть дух гнітити його,
І коли, село убивши, бурі
Понесуть на ворогів вогонь,
Бо гнітило-мучило найбільше,
Що за безцінь йде людське життя,
Що трудівника загнали в нішу —
За чужим виносити сміття.
Селянина вцент пограбували
Німці, білі і червоні теж.
Продрозверстка вигребла підвали,
Продподаток — ціни не складеш.

Риса послідовно громадянська
В Короленка. Совісних трудів.
Тільки владу молоду радянську
Надто дратувало це тоді.
Комісарів завізних бісило,
Як і владу білих — визнання,
Що письменник — і суддя, і сила,

Котру груба сила не спиня.
З ним змагатись в силі гніву важко.
Він психолог — бачить всіх і все:
Правду не посадиш в каталажку,
Вбивство чорну справу не спасе.
Збурював таку протестну хвилю,
Так навалю з центром воював,
Що в революційній тій давильні
Дехто його ворогом назвав.
Не бажав з ним рахуватись Ленін,
Луначарський одбивавсь мовчком,
А Раковський в тій борні шаленій
На полтавський звалював ревком...

Ми вважаєм: сторінки визвольні,
Ті, де людям збереглось життя, —
Творчості канва його червона,
Справа, де не владне забуття.
Думку наведем не одноденку,
Горький нею наче цвях забив:
Таїна в Росії — Короленко.
Короленко — диво поміж див.
Руку простягали чесні люди,
У Європу кликали його.
Коротко сказав: того не буде,
Мусить до кінця гасить вогонь.
Що б із ним не сталося в Україні,
Як не бідуватиме сім'я, —
Вклониться отут останній днині
У тяжкім полоні битія...

Короленку не потрібні німби,
Але повторю я сам стократ:
Лиш йому сучасником хотів би
Бути — як товариш, друг і брат.
Хто його досліджує дороги,
Вчинки і мотиви в ті роки,
Чесні — привітали перемоги,
Нищі — оббрехали залюбки.
Декого дратує листування
Із вождями — з правдою без меж,
Та найбільше — чесне називання
Ката катом. І кремлівців теж.
Але ж правду нікуди подіти,
І вона жорстока в тих часах:
Грабежем усіх мастей бандити
Виклали голодомору шлях.
Знадобилось ще років немало
Після смерті чесного пера,
Щоб нове без жертв перемагало
І пробились паростки добра.
«Вогники», що бачив Короленко
У тайзі, на створах буйних рік,
Стали маяками, іздалеку
Зовучи нас на його поріг.

Та є одна сторінка в тім житті,
Сторінка анархічної стихії:
То захист сиріт, жертв отих катів,
Що смерть несли зруйнованій Росії.

Руїна, голод, епідемії фронт,
 Розбій, грабіж, нечувані страждання,
 А тут у шкірянках лихий «народ»
 До Короленка завітав з проханням
 Створити Лігу захисту дітей
 З усіх кутків Росії, із околиць,
 Мовляв, єдиний він авторитет,
 Пришлем і вчителів старої школи...
 «Це божевільня! — не один жахавсь. —
 Хіба таке старий письменник зможе?
 Чи влада здатна? Це ж якийсь Техас —
 Бандити, кров, убивства... Кара Божа!»
 А він узявся, й дочки узялись.
 Йшли поїзди з дрібнотою в Полтаву.
 Ревком — і той вимогам підкоривсь:
 Чужих до гурту і своїх з обклави...
 Будинки, їжа, одяг, лікарі...
 Контроль, жорстка воєнна охорона!
 Малих все більше, трохи школярів.
 І — дитбудинок просто, а не зона!
 О, цей приют так нерви помотав,
 Що співчували й запальні чекісти:
 Не та ж Полтава, що колись, не та,
 Не вистачало раз на день поїсти...
 Крутилися. Шукали хліб, везли.
 Варили до смертельної втоми.
 Самі худі, хоч зав'язи вузли.
 Наставникам не можна йти додому.
 Беззмінно рік і другий на посту!
 Долали голод, болячки долали.
 А вдячність за досягнуту мету?
 Спасибі, хоч самих не розстріляли.
 Тоді це просто діялось в ЧеКа:

Дитя, невинуватий — всіх до стінки.
 Залізні нерви у більшовика,
 І серед них убивця — люта жінка...
 Та знав би Короленко, що не міт,
 А катастрофа жде вже Україну,
 Чи й став би віз тягти на старість літ —
 Оту малу застрашену дитину,
 Коли із неї виросте хижак —
 Майбутній активіст голодомору,
 Який у тридцять третьому й буряк
 Гнилий топтатиме посеред двору...
 Так кажуть люди. Але хто те знав,
 Куди воно у дійсності поверне,
 Коли голодна покладе війна
 Ще й багатьох творців тієї скверни...
 Іздалеку ми судимо тепер
 Людей дурної лєнінської ковки,
 Бо більшовик — то перший людоджер,
 А активісти — миші з мишоловки...
 До кращих днів письменник не дожив,
 Болячками сердечними добитий.
 А пам'ятник — то інший вже актив
 Йому поставив у серцях відкритих
 В історії сучасників моїх,
 Він про яких задумувавсь тривожно...
 ...А ми сьогодні граємо в наїв
 І не дочитуєм тих днів сторінку кожну.

Є інший бік стражденного життя
 У Короленка і його родини:
 Моменти самозречених звитяг,
 Бо жити не можна в страхів щоднини.
 ...Трагічна доля змусила нараз

Його сім'ю грабіжників зустріти
 В своєму домі в той момент і час,
 Коли в Росію повертались діти.
 У Короленка — в Ліги голови —
 На кілька днів затримавсь, тимчасово,
 Портфель з двома мільйонами грошви.
 Затримався тоді під чесне слово.
 Вломилися бандити в дім вночі, —
 Наводчик був привладний, зрозуміло,
 Можливо, в когось ще були й ключі, —
 Швидких грошей, відомо, захотілось...
 Зчепився із господарем один,
 В якого був наган — і гримнув постріл,
 Із дужих рук заледве вирвавсь він,
 А іншого жінки тримали, босі...
 Донька Софія, підловивши мить,
 Через вікно — на вулицю з портфелем
 І до сусідів, вогник де горить...
 Бандити — в ніч,
 Патруль щоб не пристрелив...
 Погодьмося: той напад для сім'ї
 Всієї міг завершитись трагічно.
 Господар з серцем німеччиною своєю,
 А по-сибірськи був сміливий звично.
 Позначились бувальці, труд руки,
 Яка сокиру знала, шило й дратву,
 Хліб добувала ой хе нелегкий
 Й не мірилась кокарду приміряти...

...**І** Кость Ляхович — друг, соратник, зять,
 До свого часу смертного незборний,
 Навчає нас, як за своє стоять,
 Коли життя урешт криваве й чорне...

Та скільки б не зробив митець добра
 І скільки б не палив старечі нерви,
 Ревком полтавський нависав: пора
 В тюрму його, спалити всі папери!
 Це щастя, що ординцям не вдалось
 В епоху зла його закреслить розум,
 Тож має він всесвітній розголос
 І нас тримає в зоні гніву досі.
 Не дописав він спогади свої,
 Бо виснаживсь до повної знемоги,
 Історії сучасник... Ми ж її
 Продовжуєм сумлінно, чесно, строго.

Важко його велич досягнути,
 Але досягнули ми давно:
 Президентом Честі йому бути,
 Скільки б не жили ми, все одно.
 Честь і совість захищав від смерті
 І себе нітрохи не жалів,
 Щоб нащадки, бідні і уперті,
 З України не зробили хлів.
 Тяжко хворий, втомлений над міру,
 З думами про злочини властей,
 Йшов до тих, хто ні в добро не вірив,
 Ні вождям, ні в «чистоту» ідей,
 А вбивав, щоб захопити гроші,
 Чи комору, чи чуже село,
 Хто не знав, яка жахлива ноша —
 Слова правди світле ремесло.

Кажемо: він — феномен століття.
Стверджуєм: тепер таких нема.
Так, немає, бо не те поріддя
І не та історія сама.
Він — це совість, що не знає віку,
Він — порядність, — не купить її.
Напророчив долю нам велику —
Не продать би у чужі краї,
Як продаємо дітей і збіжжя,
Розум, руки... землю ось здамо,
Бо давно у морі чорнокнижжя,
А не з Короленковим письмом.
Та не будемо над тим гадати,
Як воно поверне і куди, —
Любимо полтавського Сократа
І пошанувати йдем сюди.
Коли душу сумнівом тривожу
І не знаю, що рятунком є, —
Знов до Короленка я приходжу.
Свій до свого ходять по своє.
Знову причащаюсь його сили
В ці непевні, окайнені дні,
Щоб душа горіла негасимо,
Як свіча, на очиснім вогні.
І повірте: не стаю у позу —
Просто совість нині так велить,
Бо в житті такі тепер загрози,
Що панікувати — ні на мить,
Ні на крок назад, як він навчає,
Не стояти — битись до кінця,
Бо в житті лиш те і є повчальним,
Що є честю справжнього бійця.

Він письменник, але не дитячий.
Не «слабак» — інтелігент епох.
Не «гнильце» —
Він витязь наш тим паче,
Що трудивсь для нас за десятих.
Ми його за муки полюбили,
За служіння Істині одній,
І якщо в собі знайдемо сили —
Будем до кінця на вогневій.
Точка зору — це стрільба прицільна,
Як у Короленка сорок літ.
Точка зору — гнів, що є доцільним
У країні, де панує гніт.
Короленко — школа публіциста,
Вільна академія пера.
Хочеш бути в слові чесним, чистим?
Вчись у нього!
Саме та пора!
Тільки зарубай собі на носі
І навіки в святці запиши:
Будуть і приниження, й доноси,
Але ти й на йоту не збреши!
Може, і підстрелять, як лелеку,
Чи запанікуєш в час біди, —
Прилітай сюди до Короленка.
Він врятує душу, як завжди!
А ще — доньки його Софії
«Книгу об отце» перечитай —
Книгу і любові, і надії,
Що Вкраїна, наш полтавський край
Збережуть пресвітлу і величну

Пам'ять про звитяжного борця,
Бо життя й діяльність — історичні,
Бо за справедливість до кінця
Він стояв — не одинока скеля,
А могутня круча у степах,
Де і ми п'янієм не від хмелю —
Впевнені, що вічні у віках.

ЙОГО УБИЛИ...

Коли б не помер —
по-всьому,
його розстріляли б
оті більшовицькі,
нещадні червоні кати,
котрі кров'ю невинних
Україну тоді залляли,
бо не знав Короленко,
як це — від страху
у страх липкий залягти...
Його зранене серце
палало щодень від гніву,
він писав Луначарському:
«Ви вбили в людях життя,
країну ви котите
уперто не просто вліво —
в історично повну
чорноту, у жах, в забуття»...
Звичайно, Ленін
читав ті рядки, ту муку —
набив той серцевий, —
читав і фальшиво мовчав,
бо праведний гнів
відкидав всю його науку,
бо ідола диктатури —
як ціль божевільну —
Ленін втрачав.
І вождь збагнув,
що за кордон Короленко

не захоче виїхати,
хоч вогнем диктатури жени.
Кмітливий Семашко
натякнув вождеві здалеку:
письменник хворий
і справжньої медицини
ще не знає ціни...
Білохалатні хозари,
за наказом верхів підоспілі,
були такі уважні
і мовчкуваті чомусь такі,
що всі страждання борця,
в безсонні давно наболілі,
безнадійно стали невітшні
і, як ліки, смертельно гіркі...
І народного генія —
Прометея волі не стало.
Поховала Полтава
велику надію свою.
А довкруг вирувало
анархічне народне повстання,
щоб не опинитись таки
у ленінському «раю»...

Короленка вбили,
як убили серцець багато,
котрі щиро палали
тоді на визвольних вітрах,
і тільки слава -
немеркнуча слава крилата —
на скрижалях історії,

або як Фенікс —
з кривавого полум'я птах.
І тільки Слово,
Короленка безсмертне Слово,
як серце Данко,
що дорогу крізь нетрі зна,
те віще Слово,
що кличе нас знову й знову, —
за честь і совість
кличе згоріть сповна.
...І лише доктор Несвіцький,
соратник в боях полтавських,
сказав лаконічно й просто,
переживши усі страхи:
«Він поділив, нарешті,
і дух народу повстанський,
і ту святу ненависть,
яку заслужили верхи...»
Життя закрутило спіраллю
таку лиху веремію,
яку народ і досі
не розплутає до пуття,
але хто вчитатись
у скрижаль Мойсейову сміє,
до того Істина знайде
із знаком суті життя...

СХІДНИЙ ФРОНТ

Канонада гримить під Донецьком,
В місті Щастя «щасливі» — всі сиві,
І душа тут, буває, рвонеться
На розтяжці з останньої сили.

І душа, відлітаючи в пам'ять,
У нестримні всепрощені сльози,
Що вогнем очисним не допалить —
Те скує непродишним морозом.

Самовіддана і самозречена,
Самопальна в піщанім окопі,
Ця душа лише тим забезпечена,
Що втямки не дається Європі:

Ледь захищена бронежилетами,
Ледве вкрита кіптюжними дзотами,
Огризається не вогнеметами,
А вже рік — земляними роботами,

Нескінченними обіцянками
Кризю зброї і сил подолати,
І закрити всі напрями — танками.
Щоб накрили всі цілі — гармати.

Ця душа — у смертельній напрузі,
У чеканні ще більшого лиха:
Зрадять, зрадять нас НАТОвські друзі,
Бо поводяться тихо вже, тихо!

Щось плетуть за тинами «зеленими»,
Щось обамлять з сухими сльозами.
Ми ж для них — «Бытовое явление» —
Як мудрець Короленко сказав би.

Надто всі там «душевно спокійні»,
«Наче смертник за миті до страти».
Короленко: байдужий — покійник,
Йому пізно припарки приймати.

Просим знов, простягаємо руки,
А примчав лише «хаммер» пустельний.
А берлінських героїв онуки
Шлях чумацький в займанщину стелять.

Ненаситний валютний прем'єрчик
Дармовим набиває кишені,
І кінця тут не видно, здається,
Бо не ті пристріляли мішені.

Чесно скажемо: правди не видно.
Де ж той вихід з тупого тунелю?
Всі заплутались в плетиві вигод.
Як же ворога з хати турнемо?

Волонтери, дозвольте обняти!
Добровольці, сини мої рідні!
Ваших душ дальнобійні гармати,
Жаль, не ставлять ще крапки побідні.

І не можуть поставити, знаю.
В цій кривавій, глухій плутанині
Не відсидітись в хаті ні скраю,
Ні в офшорах, ні в бункерах нині.

Відкупитись від честі не можна,
Відкупитись від долі — тим паче.
Нині важить лиш совість у кожному.
Короленко: лиш совісний плаче...

Ми проходим всі кола принижень,
Всіх нещасть, що війна породила,
Бо рубіж і наближень, і зближень
Зовсім інша породжує сила.

Два народи, дві волі, дві долі.
І для пам'яті — є що згадати.
Виривались обидва з неволі,
Та один долають хоче ґрати

І сказати сусідові: годі.
Годі клеїти дурня із себе.
Свині наші — в подібнім городі.
Наші боги — у спільному небі.

Українці — в Сибіру, в Тюмені,
На московських висотних будовах.
Українці теж люблять пельмені
І в науках так само бідові.

Росіяни ні гірші, ні кращі.
Росіяни — давно полукровки.
А в ненависті — явно пропащі,
Бо позбулись душевної ковки.

Що у нас ви, сусіди, забули?
Чом приходите явно не в гості?
Зараз — лютий ненависний будень
Там, де предків похрещених кості.

Хіба зброя по «руському миру»
Може спокою бути гарантом?
Як назвати вождя, хто на віру
На народ може наклепи брати?

І війну насилати «гібридну»,
І смертельні ті «буки» і «гради»,
За якими зневагу всю видно,
Із якими «брат» спалює «брата».

Зупиніться і клятви згадайте!
Ви ж паплюжите рідні могили,
Де і ваші, і наші солдати
Перемогу життям освятили!

Танки знову прасують окопи,
Де стояли гвардійці до смерті,
Де сьогодні українські «укропи»
У жахливій стоять круговерті.

Кров солдатська вже перемішалась.
Де тут ворог, а де — побратими?
Після них одна цінність зосталась:
Ця земля алім маком цвістиме.

На Мамаєвім волзькім кургані,
На Сапун-горі, де Севастополь,
У Карпатах — соборно й органно
Квіти пам'яті — чуєш, Європо?

Чуєш, Києве? Чуєш, Одесо?
Чуєш, кожна порядна людино?
Не баришників цих інтереси —
Шанування священна година.

Боронили батьки нашу долю,
Наше спільне життя рятували.
Хто штовхнув на криваву сваволю?
Кому крові й могил іще мало?

Ось над цим спільно думати треба,
Голопупенки-демократи,
А про НАТОвський шкурницький жребій
Деся в історії можна й згадати...

Тут князь Ігор із раттю ще ходить,
Вой Мстислав тут Редедю зарізає...
Ця земля іще колосом вродить,
Якщо згине смертельне залізо.

Ці степи і не ваші, й не наші.
Ці степи — приналежність онуків,
Може, й правнуки чесно нам скажуть,
Що ми вчасно спинили цю муку.

Озирались, жахнулись падінню,
Зупинили свій розпад трагічний.
Короленко: слід вчитися вмінню
Бути людиною. Правило — вічне.

Ось на цій закристаленій мислі
Зупинитися треба в надії:
Ті нитки, що порвалися, провисли.
Знову хтось зав'язати зуміє.

Може, в нас стрепенеться тривога
І жахнемося немочі серця,
Що війна — це в нікуди дорога
І проваллям вона обірветься?

Ми колись товариствами дружби
Дивували весь світ — чи забулось?
Чесна думка дається натужно,
Бо образа, як жаба, роздулась.

Але в казці печальний царевич,
Оживляючи юну царівну,
Жабу поцілував не даремно —
У любові шанують лиш рівню.

Зупинімо вогонь! Станьмо сильні!
Справедливості вчимо уроки,
Бо у Щасті «щасливі» — всі сиві,
У Широкінім — горе широке.

У стражданні серця скам'яніли.
Там снарядами бавляться діти.
Не здолати з позиції сили,
Мінськ не здатен цю бійню спинити.

Нам спиратися треба на краще —
Лиш на те, що в народах єдало,
На поки що не зовсім пропаще,
Як єднаються водка і сало.

Об'єднатись резервами серця
І у душах резерви єднати.
Короленко: та нить не порветься,
Що намірилась стати канатом.

Короленкова думка глибинна
Гуманіста у тому вбачає,
Де побита стражданням людина
В горі розуму все ж не втрачає.

Короленко іде полем бою
І стражденного словом лікує,
І веде той народ за собою,
Який душу душею ще чує.
2015.

СЛОВО КОРОЛЕНКА

Прийшли часи оголеного слова,
І нерви б'ють, немов шалений струм...
Ярїй нам, Короленка чесна мово!
Ярїй нам знов у блискавицях дум!

У нашім домі нині дах поїхав —
Одні ридають, в інших — бал і сміх,
А давній ворог знову має втіху
Кривавість планів виказати своїх.

Іде війна, але воює жменька.
Жирують ситі, множачи біду.
А хто покликав у бої за Неньку
Лють Короленка — збройну і тверду?

Де його слово грізне, полум'яне
На шпальтах і журналів, і газет?
Чом не мобілізовані екрани,
Коли нас ворог палить, б'є, гризе?

Він володів тим вогнедишним хистом,
Який вкривав немов святим крилом
Людські серця — беззахисні і чисті —
В годину битви із пекучим злом.

Оте вікно, що уночі світилось,
І бачив його весь стражденний світ,
Було як благодать, як вища милість,
Як трепетний душевний заповіт.

Щоб богатирська сила України
По-справжньому повстала проти зла,
Вдивімося, як сяйво слова лине,
Як перед ним на силі тане мла.

Схиляймося недремно над рядками,
Що світяться в душевній глибині, —
І з наших душ спадати буде камінь,
В серцях почуєм ритми голосні.

Не вистачає Короленка слова
На тому фронті, тій передовій,
Де «градами» вбивають ту основу,
Що невмируща в бурі вогневій.

До нього йдімо душі гартувати,
Серця сталити, сльози тамувати,
Щоб і вони прицільно, як гармати,
У точку били, де ворожа рать.

Настала та благословенна днина,
Прийшла година вогнеборна та,
Коли росте на силі Україна,
Яка із Короленка вироста.

2015.

ОГОНЬ ПРОМЕТЕЯ

I

Владимир Галактионович,
нижайшее учеников почтение.
Примите через года
наш неизменный поклон.
Здесь, как и прежде,
у всех — свои предпочтения:
народ воюет,
у власти — клоунский аттракцион.
Как и при Вас —
Европа шлет подаяния.
Как и при Вас —
немцу хлеб и почет.
Есть и новинки:
за валютой, словно на Угре, стояние,
но попробуй
на спекулянта валютой разинуть рот!
Истинно громовержец
и правды разведчик,
что сказали бы Вы —
справедливости мэтр, —
тем, кто молодые надежды
на майданах увечит,
тем более, видя,
как мигом в Вас прицелится мент?!
Красть продолжая
в невероятных размерах,
здесь олигарх
измывается над страной

и обращает
в свою бандитскую веру
наших детей
проституцией, наркотой и пивной.
Уверен,
в Раде Верховной
Вам не нашлось бы места,
как ее
в Государственной Думе
тогда не нашлось.
Покемоны вот эти
из бесовского леплены теста,
и поэтому их
распирает давно неумная злость.
Здесь не чины —
приказчики фондов валютных,
здесь не президенты —
«Чего изволите, сэр?» —
Как и при Вас —
судья с топором Малюты.
Как и при Вас —
прокурор — не шоколадный десерт.
Народ принужден
слепо к барскому отношению,
но, устало глядя на сытых,
он по-прежнему оптимист.
Но мы же знаем,
какие бывают крушения,
когда с горы на скорости
ведет состав машинист!
Так не хватает
души и справедливости Вашей,

что после мутных выборов
кусаем свои кулаки...
«Господи, пронеси
мимо нас кровавую чашу!» —
хочется закричать
уму здравому вопреки.
Как мы ленивы —
давно не учимся у великих...
Как мы малы —
давно не вставая на полный рост...
Все чаще тупо
смотрим на Божьи лики,
когда овечье стадо
на убой уводит баран-прохвост...
Владимир Галактионович,
а ведь ничего не надо,
чтобы придти в Ваш дом
и благостно помолчать,
чтобы почувствовать:
вот она -
из мечты живая отрада,
вот она —
слова несмываемая на душе печать...
Пожалуй, этого хватит,
чтобы чувствовать себя человеком,
рожденным для счастья,
как для полета — птичье крыло,
и быть благодарным
минувшему и позаминувшему веку,
что неустанно из мрака
Вы добывали солнечное тепло.

II

Владимир Галактионович,
наш нижайший поклон.
В Украине метели,
как в двадцатые — огневые.
Все тот же бес
и тот же иллюзион:
нам — чай с «укропом»,
ему — чаевые.
Нам — «градами» карусель,
ему, понятно, — барыш.
Не даем в морду —
платим по векселю неустойку.
Выползает Европа —
как старая серая мышь,
делает вид,
что не знает, не слышит,
не видит толком.
Как нужен слог,
который Вами рожден!
Как нужна лютая
на бесхребетность нашу атака!
Вы были тогда
настоящим Правды вождем.
Вы были не точкой,
а прямым восклицательным знаком!
Вы не гнулись —
и нам завещали стальной хребет.
Не отступали —
Вы были лавиной,
бескомпромиссным фронтом!
Вы были для всех —

и ничего никогда себе.
Вы были всем —
Судьбою, Истиной, Китежем и Пьемонтом.
Вы — Совесть и Честь.
Усталый седой Пророк.
Вы достроили путь,
который прокладывал к нам Шевченко,
Прометеев огонь,
что был в Сибири лишь огонек, —
тот, за рекой,
за сумрачной далью
в тревоге ковчежной.
Вы нам завещали братьев.
Жив Тюлин на старом ветлужском пароме.
Жив Слепой Музыкант
с его крепкой поющей душой.
Мы идем на огонь,
что манит в Вашем праведном доме.
Мы — искатели Истины
здесь, на Вашей стезе -
прямой и большой.
Подустал наш народ
и с ленцой ремонтирует крышу,
но роет окопы,
у «буржук» пишет стихи,
да жаль — мышь европейская
как-то все тише и тише, —
знать, у мыши самой
с сыром, что в мышеловке,
дела плохи.
...Декабреет в душе,
но мы сидим рядом с Вами.

И на мороз нам,
даже с гриппом куриным, — чихать.
Хорошо у огня
объясняться простыми словами, —
это Вы научили
ребятню из холодных крестьянских хат.
Мы останемся вместе,
как бы ни было в жизни метельной.
Мы — навеки родня,
кто б ни хаял нашу родню.
Эй, прохожие,
вы поступите честно и дельно,
если сядете рядом,
да поближе к горящему вечно Огню!

2014, 25 декабря.

Зміст

«Іду до принижених, іду до ображених»	3
«Червоний півень»	22
Війна і мир	40
Дев'ятсот п'ятий	54
Чиста криниця	71
Його убили.....	87
Східний фронт.....	90
Слово короленка.....	97
Огонь прометея	99

Літературно-художнє видання

КОСТЕНКО

Микола Васильович

ПОЛТАВЕЦЬ КОРОЛЕНКО

Книга про борця

Технічне редагування – **Анатолій Карпенко**
Комп'ютерна верстка і дизайн – **Ігор Кононов**

Підписано до друку 12.09.2016 р. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк трафаретний.
Умовно-друк. арк. 6,1. Обліково-видав. арк 6,3.
Тираж 300. Зам. №347.

Видавництво «Полтавський літератор»
36014, м. Полтава, вул. Пушкіна, 115, оф. 7,
тел./факс (0532) 56-29-83, тел. (0532) 56-29-58

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 1319 від 2.04.2003 р.

Микола КОСТЕНКО

Полтавець Короленко

